

Zahorán Csaba

„A semleges székely állam létesítése világkényszer”

*A Székely Köztársaság terve és a székely önrendelkezés
kérdése 1918-tól napjainkig*

Bevezetés

Az úgynevezett Székely Köztársaság több szempontból is különleges helyet foglal el a kérésállamok között. Egyrészt azért, mert ha valóban megalakult volna, és valamilyen módon fenn is marad, akkor ma egy „másik magyar állam” is létezne Magyarországon kívül. Másrészt azért, mert a székelyföldi önrendelkezésről – annak ellenére, hogy az önállóság kikiáltása végül az utolsó pillanatban elmaradt, így az államalakulat ténylegesen soha nem is született meg – egy meglehetősen részletes emlékirat számol be, az elképzelés pedig különféle formákban továbbra is élő gondolat maradt, és napjainkban is találkozni vele a magyar és a román nyilvánosságban. Harmadrészt azért, mert – a legtöbb korabeli átmeneti kisállamtól eltérően – jelentős társadalmi bázisra is támaszkodhatott volna.

A tanulmány első részében röviden áttekintem azokat a történelmi előzményeket, amelyekből a székely önállóság hagyománya táplálkozott: a székelység középkori történetétől egészen az I. világháború végéig, amikor a régió fokozatosan a magyar nemzetállamiság keleti bástyájává vált. Ezután a nemzeti önrendelkezési elv ellentmondásos székelyföldi érvényesülését vizsgálom meg az I. világháború végének kontextusában, majd az írás központi témája következik: az önálló székely állam kikiáltására irányuló törekvések és Paál Árpád ezek alapjául szolgáló emlékiratának bemutatása. Az impériumváltás időszakát követően a székely önrendelkezés két világháború közötti alternatíváira térek ki, utána az államszocialista korszakra, amelyben – igaz, a diktatúra ellentmondásos keretei között – sor került a régen óhajtott autonómia létrehozására. Zárásképp az 1989-es fordulat utáni fejleményeket és az önrendelkezés (jelen esetben autonómia) aktuális kilátásainak kérdéseit is érintem.

Több mint egy évszázadot felölelő tanulmányomban megpróbálom összekapcsolni azoknak a szakembereknek (így elsősorban Bárdi Nándornak, Romsics

Ignácnak, K. Lengyel Zsoltnak, Stefano Bottoninak, Novák Csaba Zoltánnak, Pál Juditnak, Tánczos Vilmosnak, Hermann Gusztáv Mihálynak, Bakk Miklósnak és Kiss Tamásnak) a munkásságát, akik eddigi kutatásaikban érintették a székely önrendelkezés vagy identitásépítés egy-egy szegmensét. Noha az utóbbi időszakban egyre komolyabb szakmai kihívások érik a történelem hagyományos nemzeti megközelítését, főképp a nacionalizmus abszolutizáló logikája és fogalmi keretei vonatkozásában,¹ jelen írásban nem célom a nemzeti diskurzusok kritikája vagy dekonstrukciója. A korban felívelő és mindmáig domináns nemzetépítő beszédmódokat ismertetve és helyenként – magyarországi/erdélyi/székelyföldi magyar–román viszonylatban – egymással ütköztetve a nemzeti önrendelkezés elvének székelyföldi alkalmazására és érvényesülésére összpontosítottam,² egyúttal pedig a székely identitásépítést mint egyfajta regionális nemzetépítést tekintettem át.

Natióból nemzetrész – a székelység az I. világháború végéig

A székelyek eredetét máig kérdések övezik, mindenesetre amikor a magyar királyok a 12–13. század folyamán letelepítették őket Erdély délkeleti sarkában,³ a ma Székelyföldnek nevezett régióban, már magyar nyelvűek voltak.⁴ A katonáskodás mellett azzal a feladattal bízták meg a székelyeket, hogy a Keleti-Kárpátok hágóit és völgyeit védelmezzék az ellenséges betörésekkel szemben. Katonai és határőrző szolgálatuk fejében különleges jogokat kaptak, egyes erdélyi – például a Hátszeg

¹ Lásd például Rogers Brubaker: Csoportok nélküli etnicitás. *Beszélő*, (2001), 7–8. 66.; Rogers Brubaker: A nemzet mint intézményesült forma, gyakorlati kategória, esetleges esemény. In Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)*. Budapest, Rejtjel, 2004. 387–395.; Tara Zahra: Képzelt nemközösségek: a nemzeti közömbösség mint elemzési kategória. *Regio*, (2017), 2. 5–42.; Gyáni Gábor: A nemzeti versus transznacionális történetírás: égető dilemmák. In Gyáni Gábor: *Nemzeti vagy transznacionális történelem*. Budapest, Kalligram, 2018. 99–136.; Egry Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában (1918–1944)*. Budapest, Napvilág, 2015; László Vörös: *Analytická historiografía versus národné dejiny. „Národ” ako sociálna reprezentácia*. Pisa, Pisa University Press, 2010; Ondrej Ficeri: *Potrianonské Košice. Premeny etnických identít obyvatel'ov Košíc v medzivojnovom Československu*. Bratislava, Veda, 2019.

² Erről bővebben lásd: Benyamin Neuberger: Nemzeti önrendelkezés: egy fogalom dilemmái. In Kántor Zoltán – Majtényi Balázs (szerk.): *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. Budapest, Rejtjel, 2005. 349–376.; Juan J. Linz: Nemzetépítés és államépítés. In Kántor (2004): i. m. 277–297.

³ Erről bővebben lásd Benkő Elek – Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története*. I. kötet. *A kezdetektől 1562-ig*. Székelyudvarhely, Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Erdélyi Múzeum-Egyesület – Haáz Rezső Múzeum, 2016. 129–146.

⁴ A Székelyföld kiterjedését többen többféleképpen adják meg, Elekes Tibor meghatározása szerint területe 12 500 km², legnagyobb részét pedig a mai Hargita, Kovászna és Maros megyék területe foglalja magában. Benkő–Oborni (2016): i. m. 55.

vidéki és máramarosi – román közösségekhez,⁵ illetve a Magyar Királyság központi területein élő kunokhoz és jászokhoz hasonlóan. Településeik nem tagozódtak be az erdélyi vármegyékbe, hanem önálló közigazgatási egységeket, úgynevezett „székeket” alkottak, amelyek évszázadokon át önkormányzattal rendelkeztek, miközben maguk a székelyek adómentességet és kollektív – a nemesekére emlékeztető – szabadságot élveztek. Mindez sajátos pozíciót biztosított számukra Erdély társadalmán belül, megkülönböztetve őket a vármegyék magyar és román jobbgyságától, a nemességtől, valamint az ugyancsak autonómiával felruházott szászoktól, amit a 15. századtól az országrész belső rendjét megerősítő „három nemzet szövetsége” (*unio trium nationum*) is rögzített.⁶

A székelység jogállása és a helyi közösség szerkezete az idők során folyamatosan módosult, mind a társadalmi változások, mind az uralkodók – a magyar királyok, majd az erdélyi fejedelmek, később pedig a Habsburgok – beavatkozásai következtében. Noha egy átmeneti, 18. század végi időszakot leszámítva területileg mindvégig elkülönültek Erdély többi részétől, a székelyek jellegzetes státuszának az újkorra már csak nyomai maradtak fenn. A modern nemzetek kialakulásával a székelyek és a Székelyföld magyar nyelvű lakosai – beleértve a köztük élő, elmagyarosodott románokat, örményeket stb. – fokozatosan a magyar nemzet részévé váltak. Ennek a hosszan tartó integrációs folyamatnak alkotta fontos szakaszát az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc – amikor is a magyar nemzeti törekvések mellett kiállva a székelyek szembekerültek mind a Habsburgokkal és erdélyi híveikkel, mind pedig a saját nemzeti céljaikat megfogalmazó erdélyi románság többségével⁷ –, továbbá Erdély és Magyarország uniója az 1867-es kiegyezés után. A budapesti kormányzat által 1876-ban végrehajtott közigazgatási reform ugyan a többi különleges jogállású területtel együtt a székely székeket is betagolta a vármegyei rendszerbe, ám az újonnan létrejött négy vármegyét (Udvarhely, Csík, Háromszék és Maros-Torda) továbbra is gyakran nevezték „székely vármegyéknek” (az egyre vegyesebb lakosságú Aranyosszék pedig Torda-Aranyosba olvadt). Lakosságuk 1910-ben 567 ezer fő volt, amiből közel 420 ezer vallotta magát magyar anyanyelvűnek.⁸

Az egykori székely önkormányzatiság megmaradt elemeinek és jobbára formálissá vált struktúráinak fokozatos felszámolása különösebb nehézségek nélkül zajlott. A székely vármegyék magyar nyelvű népessége ugyanis érzelmileg azonosult a magyar nemzetépítéssel, így nem élte meg törésként a helyi viszonyok átalakulását. Mi több, regionális identitását sem érezte fenyegetve, mivel azt a mo-

⁵ Miskolczy Ambrus: *Románok a történelmi Magyarországon*. Budapest, Lucidus, 2005. 25–26.

⁶ Makkai László – Mócsy András (szerk.): *Erdély története I. A kezdetektől 1606-ig*. Budapest, Akadémiai, 1986. 347–356.

⁷ Bővebben lásd: Egyed Ákos: *Erdély 1848–1849*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 2010.

⁸ Benkő–Oborni (2016): i. m. 66.

dern nemzetépítés és az egységesítő dualista államszervezés mechanizmusainak együttes hatása sem számolta fel teljesen. A megyei önkormányzat keretein belül a székelyekre épülő különállás emléke fontos része maradt a székelyek azonosságtudatának, csakúgy, mint a „székely szabadság” hagyománya vagy például a hun eredet mítosza. Ahogy arra Pál Judit rámutatott, ezt a jellegzetes helyi identitást továbbra is ápolták – a régió kívülről és belül egyaránt –, mégpedig gyakran idealizálva, ami elősegítette, hogy mindmáig fennmaradjon. Annak ellenére, hogy a székely identitás a regionális közös testületek, intézmények hiánya vagy csekély száma miatt meglehetősen tagolt maradt – csíki, gyergyói, udvarhelyi, háromszéki stb. –, és csak kívülről nézve tűnik egységesnek (azaz „székelyföldinek”).⁹

A dualizmus fennállása alatt a Székelyföld ellentmondásos helyzetben volt a Magyar Királyságon belül. A korszak elején Orbán Balázs író és politikus – a *Székelyföld leírása* című monumentális művének előszavában – romantikus hasonlattal „hazánk Lacedemonjaként”, „felleg váraként, s hatalmas védvonala-ként” festette le a régiót, amelynek „dicső népe a spartaiak erényével van felruházva”.¹⁰ 1896-os könyvében Beksics Gusztáv szabadelvű politikus és publicista pedig úgy látta, hogy:

„A nemzetalkotó és államkonszolidáló munka számára ritkán kínálkozott oly előnyös terület, mint Erdélyben a Székelyföld. [...] A cél a magyar nemzet belső egységének helyreállítása és a magyar állam megszilárdítása a keleti határvonalon. *Az eszköz a Székelyföldnek, illetőleg a székely-magyarságnak hatalmas ernyővé fejlesztése a román határvonalon. Oly ernyővé, mely védje az erdélyi magyarságot s egyszersmind elválassza az erdélyi románságot Romániától.* [...] Másik föladata a Székelyföldnek, hogy befelé terjedjen s ekkép létesítse nemcsak az erős, hanem egyszersmind a széles oszlopcsarnokot, mely a magyar nemzeti állam tetőzetét elbirja.”¹¹

Sebess Dénes függetlenségi párti politikus alig tíz évvel később megjelent munkájában szintén úgy fogalmazott, hogy a régió „helyzete mérhetetlen fontosságú Erdély magyarsága szempontjából. Eröss és még áttörhetetlen fal a romániai románsággal szemben.”¹² Azaz a korabeli magyar geopolitikai diskurzusban egyre gyakrabban merült fel a Székelyföld stratégiai jelentősége a magyar nemzetállam-építés és az erdélyi magyar dominancia fenntartásának szempontjából.

⁹ Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története*. III. kötet. 1867–1990. Székelyudvarhely, Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Erdélyi Múzeum-Egyesület – Haáz Rezső Múzeum, 2016. 341–361. A székely identitásról a 20. század első felére vonatkozóan bővebben lásd: Hermann Gusztáv Mihály – Orbán Zsolt: *Csillagösvény és göröngyös út. Mítosz és történelem a székelység tudatában*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018.

¹⁰ Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. Előszó. Idézi: Bárdi-Pál (2016): i. m. 349.

¹¹ Beksics Gusztáv: *A nemzeti politika programja Erdélyben és Székelyföldön*. Budapest, Athenaeum, 1896. 19–20. (Kiemelés az eredetiben.)

¹² Sebess Dénes: *Emlékirat az erdélyrészi telepítésről*. Maros-Vásárhely, (k. n.), 1905. 46.

Ugyanakkor gazdasági tekintetben a térség sokáig kifejezetten mellőzöttnek számított. A 19. század második felére jellemző fejlődés csak kismértékben érintette a Székelyföldet, a hagyományosan periferikus határvidék számára pedig komoly kihívásnak bizonyult a modernizációval járó átalakulás. A helyi gazdaság stagnált vagy hanyatlott, a népességet pedig fokozódó kivándorlás apasztotta, még ha egyes városokban látványos fejlődésre is sor került, különösen Marosvásárhelyen, amely a 20. század elején dinamikusan modernizálódott. A székely vármegyék problémáival csak a századfordulót követően kezdett el érdemben is foglalkozni a központi kormányzat. Az egyik legjelentősebb kezdeményezés az 1902-ben megtartott tusnádi székely kongresszus volt, amelyet további gyűlések követtek, illetve a régió felzárkóztatására irányuló, úgynevezett „székely akció”.¹³ A fentebb jelzett ellentmondást plasztikusan ragadta meg a *Budapesti Hírlap* egyik vezércikkének szerzője, aki a székely kongresszus kapcsán így fogalmazott:

„E »székely országgyűlés«-en [...] résztvesznek a »magyarországiak is«, nyilvánvaló jelül annak, hogy a székely kérdést többé nem tekinti senki speciálisan helyi kérdésnek, hanem a magyar nemzeti politika egyik sarkalatos föladatának, mert a számban, vagyonban és műveltségben erős székelység nélkül az erdélyi részekben a magyar nemzeti állam eleven valóság helyett egyszerű történelmi és közjogi fogalomná fog rövid idő alatt összezsugorodni. A székelység föladata a mai változott körülmények között sem lehet más, mint a mi a régi századokban volt: az állam keleti határainak védelme, csakhogy ma ezt a védelmi munkát nem fegyverrel kezében teljesíti s nem is a kívülről támadó ellenséggel szemben, hanem az emberi művelődés, szorgalom és ipar eszközeivel védekezve egy intenzív, majdnem ellenállhatatlan erővel előrenyomuló belső ellenség ellen.”¹⁴

A „székely akció” tehát a nemzetállami központ felől nézve is újra sajátos régióként jelenítette meg a Székelyföldet. A térség modernizációjának kérdése ezt követően még fel-felbukkant a századelőn megfogalmazott tervekben – mint ahogy az 1913 végén megalakult Erdélyi Szövetség munkatervében, majd a világháború utolsó éveiben is –, ám a központi támogatású fejlesztésekre a Magyar Királyságon belül már nem maradt elég idő.¹⁵

¹³ Balaton Petra: *A székely akció története. I. Források. I/1. Munkaprogram és kirendeltségi jelentések.* Budapest, Cartofil, 2004. 20–31.

¹⁴ A székely kongresszus. *Budapesti Hírlap*, 1902. augusztus 28. 1.

¹⁵ Bővebben lásd: Bárdi Nándor: Az erdélyi magyar (és regionális) érdekek megjelenítése az 1910-es években. Az Erdélyi Szövetség programváltozatai. *Magyar Kisebbség*, 8. (2003), 2–3. 93–105.; Egry Gábor: Regionalizmus, erdélyiség, szupremácia. Az Erdélyi Szövetség és Erdély jövője, 1913–1918. *Századok*, (2013), 1. sz. 3–31. Újabban Falusi Norbert: *Két nemzet határán. Erdélyi magyar nemzetépítők az európai nagy változásban (1900–1925).* Kolozsvár, Kriterion, 2020. 61–92.

1. ábra: Csíkszeredai utcarészlet (1914)

Forrás: Fortepan / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége

Nemzeti önrendelkezések versenye 1918 végén

Az I. világháború hagyományos, nagyhatalmi szövetségi rendszerek közötti konfliktusként indult, de a népek önrendelkezése jegyében zárult. A háború vége felé az oroszországi bolsevikok vezetője, Vlagyimir Iljics Lenin, majd Woodrow Wilson amerikai elnök által felvetett gondolat – vagyis hogy minden népnek joga van az önállósághoz¹⁶ – radikálisan átalakította Közép- és Kelet-Európa politikai térképét. Pedig 1918 elején még valószínűleg senki sem számolt komolyan a multi-etnikus birodalmak felbomlásával vagy ilyen mértékű meggyengülésével – sem azok, akik idealizmusból, sem pedig azok, akik pragmatikus és stratégiai megfontolások mentén hangoztatták az önrendelkezést. Az elv alkalmazása mindazonáltal illeszkedett a nemzeti mozgalmak terjedésének és a birodalmak nemzetállamokká való átalakulásának 19. században felívelő tendenciájába.¹⁷

¹⁶ Ezzel kapcsolatban lásd: Nagy Károly: Néhány megjegyzés az önrendelkezési jogról. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (1993), 1–4. 299–322.; Tóth Norbert: A népek önrendelkezési joga. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. 2018.

¹⁷ Bővebben lásd: Romsics Ignác: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században*. Budapest, Helikon, 2020. 115–200.

Ebben a kontextusban érte a világháborús összeomlás a magyar politikai elitet, amely egyszerre reagált rá zavarodott bénultsággal és lázas útkereséssel. Egyrészt nem volt felkészülve sem a vereségre, sem pedig annak mértékére, vagyis az Osztrák–Magyar Monarchia eltűnésére, Wilson 14 pontja ugyanis csupán az autonóm fejlődés lehetőségét vetette fel a birodalom népei számára. Másrészt mindenkit megrázott az a hirtelen bekövetkezett földindulásszerű átalakulás, amely a bolgár kapituláció és IV. Károly október 16-i kiáltványa, illetve a Monarchia békejavaslatának elutasítása után vette kezdetét.

Ha kronológiai sorrendbe rendezve követjük az 1918 végi eseményeket, jól kibontakozik a Monarchia egyes nemzeti elitjeinek rivalizálása – a németet/osztrákot és a magyart is beleértve –, amelynek tétje a térség háború utáni újjárendezése volt. A dualizmussal elégedetlen nemzeti mozgalmak vezetői és a szomszédos államok egyaránt arra törekedtek, hogy kihasználják a számukra rendkívül előnyös nemzetközi helyzetet, még mielőtt Bécsnek és Budapestnek sikerülne konszolidálnia a mindenre kiterjedő zűrzavart. Ausztria ugyan gyorsan tudomásul vette, hogy a birodalomnak vége, a magyar központi és helyi elitek azonban megpróbálták megakadályozni vagy legalább korlátozni a nemzetiségi és szomszédos térnyerést. Az egymást keresztező érdekeket egyformán a wilsoni önrendelkezési elvvel próbálták alátámasztani az egyes aktorok, még ha gyakran másként értelmezték is azt. Különösen arra nézve, hogy kinek milyen önrendelkezés is jár.¹⁸ Természetesen mindegyik eliten belül számos elképzelés versengett egymással, és nemritkán komoly viták osztották meg az egyes nemzeti mozgalmakat. Például a magyar elitcsoportok többsége továbbra is ragaszkodott a történelmi Magyarország területi integritásához, és legfeljebb a nemzeti alapú autonómiát tartotta elfogadhatónak, míg egyes baloldali politikusok hajlottak a teljes önrendelkezés elismerésére, de mély ideológiai és regionális törésvonalak húzódtak az erdélyi és romániai román, illetve a cseh és szlovák vezetők között is.¹⁹ Ám míg az utóbbiak általában sikerrel hidalták át ezeket a nézetkülönbségeket, a magyarországi társadalom belső feszültségei²⁰ kétségtávol a magyar nemzeti érdekérvényesítést is gyengítették.

Mindazonáltal a Monarchia nemzeti mozgalmi vezetőinek megnyilvánulásai és az egyértelművé vált katonai vereség, amelyet október 17-én a volt magyar miniszterelnök, gróf Tisza István is elismert, már előrevetítették a birodalomra és a Magyar

¹⁸ Lásd például: Szarka László: Kisebbségpolitikai alternatívák Kelet-Közép-Európában 1918–1938 között. In Szarka László (szerk.): *Párhuzamos nemzetépítés, konfliktusos együttélés. Birodalmak és nemzetállamok a közép-európai régióban (1848–1938)*. Budapest, Országház, 2017. 282–283. Vö.: Dumitru Preda: Factor diplomatic și factor militar în înfăptuirea și recunoașterea internațională a Unirii românilor. De la Alba Iulia, 1 decembrie 1918, la Trianon, 4 iunie 1920. In Vasile Pușcaș – Ionel N. Sava (szerk.): *Trianon, Trianon! Un secol de mitologie politică revizionistă*. Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2020. 33. és Vasile Pușcaș: Trianon, Trianon! In Pușcaș (2020): i. m. 377.

¹⁹ Egry (2015): i. m. 89–103.

²⁰ Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris, 2010. 70–88.

Királyságra váró mélyreható változásokat. Erre utalt másnapi beszédében a Román Nemzeti Párt (a továbbiakban: RNP) egyik képviselője, Alexandru Vaida-Voevod is, aki a képviselőházban nyilvánította ki a magyarországi románság önrendelkezési igényét. A katonai összeomlás, a politikai bizonytalanság, a gazdasági és ellátási válság, illetve a spanyolnátha terjedése közepette²¹ a magyarországi nemzeti mozgalmak törekvései és a szomszédos irredenta célkitűzések egyre reálisabb fenyegetést jelentettek. Ezzel pedig már az őszirózsás forradalmat követően Károlyi Mihály vezetésével hatalomra került ellenzéki erőknél kellett szembenézniük. Az október végi horvát, majd szlovák elszakadási nyilatkozatok²² azonban már a születése előtt megkérdőjelezték a független és demokratikus „új Magyarország” realitását.

Az 1918 őszen a wilsoni elvek szellemében kibontakozó „nemzeti önrendelkezési versenyben” a Károlyi-kormányzat ugyan még egy ideig kitartott Magyarország integritása mellett, az északnyugati vármegyékben pedig összecsapásokra is sor került a bevonuló cseh(szlovák) csapatokkal,²³ ám alapvetően a békés megoldásban bízott,²⁴ és ezért tárgyalásokba bocsátkozott az antanttal és a nemzetiségi vezetőkkel. Az utóbbit az antant haderejének közeledése, az új, méltányosabb nemzetiségi politika szándéka, illetve az a társadalmi forrongás indokolta, amely az ország peremterületein nemzeti színezetet is öltött.

Különösen súlyos volt a helyzet Kelet-Magyarország és Erdély román lakosságú vidékein.²⁵ Az RNP politikusainak biztatására egymás után alakultak a helyi román nemzeti tanácsok és gárdák (nemzetőrségek), elsősorban a közrend megőrzésének vagy helyreállításának céljával, központi támogatással. A magyar közigazgatás meggyengülésével ez a helyzet sok helyen párhuzamos hatalom kiépüléséhez vezetett.²⁶ A román önszerveződést koordináló Központi Román Nemzeti Tanács (a továbbiakban: KRNT) november 9-én már azt követelte a magyar kormánytól, hogy „a népek önrendelkezési jogának értelmében”²⁷ engedje át az ellenőrzést

²¹ Az 1918. őszi viszonyokat plasztikusan ragadja meg: Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Budapest, Jaffa, 2018.

²² Hajdu Tibor – Tilkovszky Loránt (szerk.): *Magyarország története. 1918–1919, 1919–1945*. Budapest, Akadémiai, 1978. 99–102.

²³ Hajdu–Tilkovszky (1978): i. m. 102–107.

²⁴ Lásd Károlyi Mihály miniszterelnök és Bartha Albert hadügyminiszter tiltakozását: A magyar kormány tiltakozik a csehek támadása ellen. *Népszava*, 1918. november 12. 3. Bővebben lásd: Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, Kossuth, 2020.

²⁵ A kelet-magyarországi és erdélyi helyzet áttekintését 1918–1919 fordulóján lásd: L. Balogh Béni: *Erdélyből jelentik. A Károlyi-kormány nemzetiségi minisztériumának válogatott iratai 1918. november 3. – 1919. január 29.* Kolozsvár–Budapest, Iskola Alapítvány, 2020. Vö.: Gheorghe Platon (szerk.): *Istoria românilor. Vol. VII, Tom II. De la independență la Marea Unire (1878–1918)*. București, Enciclopedică, 2003. 507–528.; Florin Cristescu: *Gărzile militare românești din Transilvania și Marea Unire. Historia special*, (2018), 25. 44–46.

²⁶ Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*. Budapest, Helikon, 2018. 102–103.

²⁷ Szarka László: *Iratok az 1918. novemberi aradi magyar–román tárgyalások történetéhez. Regio*, 5. (1994), 3.

23 kelet-magyarországi, illetve három további vármegye románok lakta részei fölött.²⁸ A Máramarostól az Al-Dunáig húzódó vonaltól keletre fekvő – vagyis a Székelyföldet is magában foglaló – területek sorsáról november 13–14-e között, Aradon tárgyalt a Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter által vezetett magyar kormányküldöttség a román politikusokkal. Jásziék széles körű nemzeti autonómiára és az ország „kantonizálására” irányuló javaslatait – amelynek keretében a székely megyék és környékük, illetve a magyar többségű erdélyi enklávék magyar igazgatás alatt maradtak volna – azonban a román vezetők visszautasították, egyértelművé téve, hogy céljuk a Magyarországtól való elszakadás. A helyzetet jól jellemzi, hogy a kudarcra végződő aradi tárgyalásokon mindkét fél a „wilsonizmus” érvelt: Jászi Oszkár („Önök ebben a memorandumban helyesen a wilsoni elvből, a népek önrendelkezési jogából indulnak ki és mi ezt a jogot teljes mértékben elismerjük [...]”) és Iuliu Maniu, a román küldöttség vezetője is („Mi a wilsoni elvekben azt látjuk lefektetve, hogy az önrendelkezési jog nem községek, nem enklávék, hanem népek, területileg összefüggő, egységesen lakó nemzetek részére van elismerve”),²⁹ mégsem sikerült megállapodni.

A román argumentáció ereje azonban nem is annyira az amerikai elnök által megfogalmazott elvből táplálkozott, hanem sokkal inkább abból a körülményből, hogy az USA november 5-én biztosította a még Iaşiban tartózkodó román kormányt a román nemzeti egység támogatásáról, Románia pedig a német fegyverszünet megkötése előtt egy nappal – és vagy egy héttel az Osztrák–Magyar Monarchia képviselői által aláírt padovai fegyverszünet után – újra mozgósította hadseregét. A Román Királyság háborúba való „visszalépése”³⁰ döntő körülménynek bizonyult. Az antant képviselőivel november 13-án, Belgrádban megkötött katonai konvenció értelmében ugyanis az ismét hadviselő félként fellépő Románia csapatai ellenőrzésük alá vonhatták a Nagy-Szamos felső folyásától, valamint a Marostól keletre és délre fekvő területeket.³¹ A román haderő így nemcsak hogy zavartalanul átkelhetett a Kárpátokon, hanem ellenállás nélkül megszállhatta Erdély legnagyobb magyar népességgel rendelkező régióját, a Székelyföldet is. A hónap közepén valóban fel is tűntek az első román egységek a Keleti-Kárpátok hágóiban, majd december elejére elérték a Maros felső völgyét, és megkezdték a bevonulást a Székelyföldre: először Gyergyószentmiklósról, Csíkszeredába és Kézdivásárhelyre. Az általában passzívan fogadott megszállók a karhatalmat és a lakosságot lefegyverezve fokozatosan pacifikálták a térséget.

²⁸ Romsics (2018): i. m. 105–106.

²⁹ Szarka (1994): i. m.; Romsics (2018): i. m. 112–116.

³⁰ Románia a breszt-litovszki béke következtében magára maradt, így végül szintén különbékét kényszerült kötni a központi hatalmakkal, megszegve az 1916-os bukaresti megállapodást. A bukaresti békeszerződést 1918. május 7-én írták alá, igaz, a román uralkodó azt soha nem szentesítette.

³¹ A belgrádi konvencióról és a demarkációs vonalról lásd: Ormos (2020): i. m. 61–96.

A nemzeti önrendelkezést még kézzelfoghatóbbá tették az 1918 utolsó hónapjaiban Erdély területén szervezett nagy-, nép- és nemzetgyűlések. A román vezetők gyorsan és határozottan mozgósították a román lakosokat. Fellépésük, igényeik közzététele és a sajtóban is megjelenő fegyverszüneti feltételek viszont az erdélyi és székelyföldi magyar elitet is cselekvésre készítettek, különösen annak fényében, hogy a Székelyföld Erdély stratégiai szempontból legveszélyeztetettebb részén feküdt. November folyamán egyszerre többen is keresték a választ a válságra, a székely vármegyék nemzeti tanácsain kívül a fővárosban és Kolozsváron is székely nemzeti tanácsok jöttek létre. Ahogy azt Romsics Ignác feltárta,³² a november 10-én több volt országgyűlési képviselő kezdeményezésére Budapesten megalakult Székely Nemzeti Tanács (a továbbiakban: SZNT) már ekkor mérlegelte az ország integritása megszűnésének eshetőségét. Ezért, miután meghatározták a testület feladatát („[...] hogy döntsön a székelység jövő sorsáról. Ha Magyarország egységes marad, akkor természetesen megmaradnak a magyar állam kebelében”), kijelentették:

„Ha azonban Erdélyt elszakítják Magyarországtól és Romániához csatolják, vagy külön autonómiával ruházzák föl, akkor az 1848 előtti törvények alapján követelni fogjuk a székelység önrendelkezési jogát. Jogunk van az önrendelkezési jog alapján helyezkedni a régi törvények mellett a wilsoni elvek alapján is.”³³

November közepén a KRNT felszólította a helyi román nemzeti tanácsokat és a román lakosságot, hogy válasszanak küldötteket, hogy azok egy Gyulafehérváron, december elsején megtartandó „nagy nemzetgyűlésen” döntsenek Erdély sorsáról. A KRNT néhány nap múlva *A világ népeihez* című kiáltványában kinyilvánította a magyarországi románság eltökéltségét az önállóság mellett, és bejelentette a nemzetgyűlés összehívását. Bár november folyamán – a helyzet képlekenysége miatt – még egy önálló erdélyi (román) államalakulat létrejötte sem tűnt elképzelhetetlennek, a nyilatkozat záró sorai a román nemzeti egység irányába mutattak: „A magyarországi és erdélyi román nemzet reméli és elvárja, hogy a szabadságra való törekvésben az egész román faj segíteni fogja, mellyel ezentúl egyek akarunk lenni mindörökre.”³⁴ Alig egy héttel később a budapesti SZNT kiáltványban reagált a román állításokra, a székelység nevében pedig leszögezte, hogy „az országban lakó egyenlő jogu nemzetek között való viszonynak semmiféle olyan rendezését, a mely a magyar állam területi integritásának megbontásával járna, jogosnak, igazságosnak és megvalósíthatónak nem tartják.”³⁵

³² Romsics (2018): i. m. 125–126.

³³ Székely Nemzeti Tanács. *Budapesti Hirlap*, 1918. november 10. 10. (Kiemelés az eredetiben.)

³⁴ A hazai románok kiáltványa a világ népeihez. *Budapesti Hirlap*, 1918. november 21. 2. (Kiemelés az eredetiben.)

³⁵ A budapesti Székely Nemzeti Tanács kiáltványa. *Budapesti Hirlap*, 1918. november 27. 6–7. (Kiemelés az eredetiben.)

Ezzel párhuzamosan, november 17-én Budapesten újabb gyűlést tartott az SZNT. Az ekkor már Jancsó Benedek, Sebess Dénes és Ugron Gábor által irányított testület a területi integritás megszűnése esetére ismét állást foglalt a székely önrendelkezés mellett.³⁶ A *Budapesti Hírlap* beszámolója szerint a gyűlésen elfogadott határozat kimondta, hogy

„1. a magyar nemzet önrendelkezési joga és szabad fejlődése mindazokon a területeken, a melyeken a román testvérnemzettel együtt lakik, a wilsoni elvek alapján a kantonális szervezet kereteiben biztosíttassék; 2. azokon a területeken pedig, a hol a székelység kompakt többségben él, történeti és etnikai jogán mint székely nemzet önálló köztársasággá alakulhasson; [...] Francia és angol nyelven emlékiratot adnak ki, melyben kimutatják, hogy a székely népköztársaság föllállítása az erdélyrészi magyarság fönmaradása érdekében szükséges.”³⁷

Noha ezt az elképzelést ezekben a napokban a budapesti kormány sem ellenezte,³⁸ a Székelyudvarhelyi Nemzeti Tanács – a *Székely Közélet* november 24-i számában közzétett cikkben – ekkor még nem tartotta időszerűnek „a székelyföldi külön köztársaság eszméjét”.³⁹

Az aradi kudarc tanulságát levonva és összhangban a budapesti kezdeményezésekkel Bethlen István is hozzálátott egy „székely nemzetgyűlés” szervezéséhez a Székelyföld legnagyobb városába, Marosvásárhelyre,⁴⁰ hogy a román önrendelkezési törekvésekkel szemben kinyilvánítsák a hasonló magyar igényeket. A helyi politikai ellentétek miatt azonban Bethlen és társai háttérbe szorultak, tervüket pedig a kolozsvári Magyar Nemzeti Tanács Erdélyi Osztályának élén álló Apáthy István – Károlyi Mihály bizalmasa – sem támogatta. A marosvásárhelyi kultúrpalota nagytermében, november 28-án mégis megtartották a gyűlést, amelyen – a *Világ* beszámolója szerint – mintegy kétezer vettek részt.⁴¹ A környék mellett számos erdélyi vármegyéből érkező küldöttek kijelentették, hogy „helyeslik azt a politikát, amelyet a magyar népkormány a wilsoni elvek alapján követ, különösen pedig a nemzetiségi kérdésben, amelyben az a kormány álláspontja, hogy az erdélyi részek területi sérthetetlensége biztosíttassék”.⁴² Mivel a román népesség az igényelt területeken kisebbségben volt

³⁶ Romsics (2018): i. m. 126.

³⁷ Székely küldöttség Jászi miniszternél. *Budapesti Hírlap*, 1918. november 21. 4.

³⁸ Romsics (2018): i. m. 127.

³⁹ Idézi Bárdi Nándor: *Ottthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csík-szereda, Pro-Print, 2013. 59. Egy másik alternatívára – az „erdélyi köztársaságra” – lásd például a sepsiszentgyörgyi *Székely Nép* 1918. november 20. és 23-i számában megjelent kétrészes cikket. K. Lengyel Zsolt: A Tanácsköztársaság és Erdély. Vázlat a bolsevizmus és a transzilvanizmus viszonyáról. In Ligeti Dávid – Vörös Boldizsár (szerk.): „...minden édenek neve vad poklokat bűvöl...” *A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Budapest, Országház, 2020. 209–210.

⁴⁰ Bővebben lásd: Fodor János: Impériumváltás Marosvásárhelyen, 1918–1922. *Múltunk*, 61. (2016), 2. 158.

⁴¹ Más források szerint még többen, akár ötezen is lehettek. Lásd: Romsics (2018): i. m. 128.

⁴² A székely nemzetgyűlés helyesli a kormány politikáját. *Világ*, 1918. november 30. 2.

a magyar és német lakossághoz képest, ezért *A világ népeihez* címmel ellátott kiáltványukban a román követeléseket és Erdély megszállását a wilsonizmussal összeegyeztethetetlennek minősítették.⁴³ Bár a sajtóban már az önálló székely állam kiterjedését találgatták – a történelmi Székelyföldet magában foglaló Udvarhely, Csík, Háromszék, Maros-Torda és Torda-Aranyos megyéken kívül a szomszédos magyarlakta területek alkották volna⁴⁴ –, ez az elképzelés végül nem került szóba.

A marosvásárhelyi gyűlésnek így inkább csak szimbolikus szerep jutott, noha – a mából visszatekintve – ez volt az utolsó pillanat, amikor a helyi vezetők legalább még részben birtokon belül érvényesíthették volna a székely önrendelkezést. Igaz, ez több szempontból is rendkívül kockázatos lett volna, ahogy azt Romsics Ignác is hangsúlyozta.⁴⁵ Egyrészt a román csapatok már Marosvásárhely felé tartottak,⁴⁶ december másodikán pedig be is vonultak a városba,⁴⁷ miközben a magyar kormány Erdélyben nem rendelkezett számottevő fegyveres erővel. A román hadsereg viszont két hét leforgása alatt megszállta Székelyudvarhelyt és Sepsiszentgyörgyöt is, amivel gyakorlatilag az egész Székelyföld román ellenőrzés alá került. A fegyveres ellenállás tehát beláthatatlan következményekkel járhatott volna. Másrészt a magyar politikusok – Budapesten és Erdélyben egyaránt – legalább a béketárgyalásokig nem akartak önként lemondani az ország integritásáról, egy önálló Székelyföld kikiáltása pedig pont ezt jelentette volna. Így jobb híján még kitartottak a pacifizmus mellett, és követelték a belgrádi fegyverszüneti egyezmény betartását.

A marosvásárhelyi „székely nemzetgyűlést” mind méretei, mind pedig történeti jelentősége szempontjából gyorsan elhomályosította az 1918. december elsején Gyulafehérváron lebonyolított román népgyűlés, amely ünnepélyesen kimondta a magyarországi románság elszakadását és Romániához való csatlakozását. A *Pesti Hírlap* december 3-i lapszáma is beszámolt az eseményekről, ismertetve az elhangzott beszédeket is, amelyekben ugyancsak visszaköszönt a wilsonizmus. Ștefan Cicio Pop nyitó szónoklatában például így fogalmazott:

„Ügyünk látszólag elbukott, de ütött a szabadság órája. A kezdeményező lépést a szabad Amerika tette meg és nagynevű elnökétől, Wilsontól hallottuk először, hogy a népeknek joguk van saját sorsuk felett rendelkezni. [...] Amerika nagynevű elnöke elismerte aspirációink jogosságát, azt, hogy Romániával egyesülünk [...]”⁴⁸

A nemzeti önrendelkezési törekvések – az aradi magyar–román tárgyalásokon is már megtapasztalt – ellentmondásossága számtalan esetben megnyilvánult. 1918 utolsó hónapjaiban ugyanis azok a magyar politikusok is a wilsoni elvek alkalmazásában

⁴³ Romsics (2018): i. m. 129.

⁴⁴ Bárdi-Pál (2016): i. m. 397.

⁴⁵ Romsics (2018): i. m. 129–130., 140–141.

⁴⁶ Az elárasztott ország. *Világ*, 1918. november 30. 3.

⁴⁷ Fodor (2016): i. m. 160.

⁴⁸ A gyulafehérvári román nemzetgyűlés. *Pesti Hírlap*, 1918. december 3. 2.

látták a kiutat, akik korábban hallani sem akartak a nemzeti alapú autonómiákról, vagy kifejezetten a magyar szupremácia megerősítését szorgalmazták Erdélyben, mint például az Erdélyi Szövetség vezetői. Ám szinte mindenki egyetértett abban, hogy a nemzeti önrendelkezés a magyarokat is megilleti, amit sokan továbbra is összeegyeztethetőnek tartottak a történelmi Magyarország egységével. Ez pedig a gyulafehérvári határozatok elutasítását jelentette. A *Pesti Hírlap* fentebb említett számának vezércikke a nemzetiségi célok „leleplezése” mellett a pacifizmust kárhóztatva állt ki az ország integritása mellett: „A védtelen magyar vidékekre katonabandával bevonuló idegen csapatok s a Gyulafehérvárra a magyar kormánytól kapott különvonaton kirándult oláhok hirdethetnek most akármit, se katonabanda, se nemzetiségi pártgyűlés nem dönthet országok sorsa fölött.”⁴⁹

A lap bemutatta az egyesülést ellenző „román földművesek és munkások választmánya” által kiadott felhívást,⁵⁰ és hírt adott a budapesti SZNT tiltakozásáról is, amely ugyancsak az önrendelkezésre hivatkozva „e vakmerő szándék ellen az egész erdélyrészi magyarság és székelység képviselőjében mélységes felháborodással tiltakozik, abban a wilsoni elvek cinikus félretételét látja.”⁵¹

A budapesti kormányzat azonban hiába dolgozott ki terveket az ország „kantonizálására”, és hiába próbálta népszerűsíteni a – K. Lengyel Zsolt által találóan a „nagy magyar önmentési koncepció utolsó vázlatának” nevezett⁵² – „keleti Svájc” eszméjét,⁵³ miután a román csapatok december közepén az antant támogatásával folytatták az előrenyomulást, ennek már nem volt realitása. De visszhang nélkül maradtak az erdélyi magyar politikusok és értelmiségiek újabb és újabb nyilatkozatai és ünnepélyes tiltakozásai is, amelyekben az erdélyi magyarságot is megillető önrendelkezési jogra hivatkoztak.⁵⁴ Mint ahogy hiábavalónak bizonyult a gyulafehérvári román népgyűlésre megkésett válaszként 1918. december 22-ére, Kolozsvárra összehívott magyar „tiltakozó és önrendelkező nemzetgyűlés” is. A közeledő román hadsereg parancsnokának fenyegetései ellenére több tízezer fő részvételével megtartott gyűlésen arról határoztak, hogy – szintén a „Wilson-féle elvek” alapján – „a magyarsággal egyazon népköztársasági állami közösségben kívánnak élni”, minden nemzet számára pedig az „ezeréves egységes és demokratikus Magyarország keretén belül” követelik a teljes egyenjogúságot, szabadságot és önkormányzatot.⁵⁵

⁴⁹ A román nemzetgyűlés kimondta a Romániához való csatlakozást. *Pesti Hírlap*, 1918. december 3. 1.

⁵⁰ „Szent földünket nem fogjuk a részeges Ferdinánd kezére juttatni”. *Pesti Hírlap*, 1918. december 3. 3.

⁵¹ A székelyek tiltakozása. *Pesti Hírlap*, 1918. december 3. 3.

⁵² K. Lengyel (2020): i. m. 193.

⁵³ A kormány kiáltványa a néphez. *Népszava*, 1918. december 5. 3. Lásd még: K. Lengyel Zsolt: „Keleti Svájc” és Erdély 1918–1919. A nagyromán állameszme magyar alternatíváinak történetéhez. In K. Lengyel Zsolt: *A kompromisszum keresése. Tanulmányok a 20. századi transzszilvanizmus korai történetéhez*. Csíkszereda, Pro-Print, 2007. 73–96.

⁵⁴ Lásd például: Az erdélyi magyarság az önrendelkezési jog alapjára helyezkedett. *Pesti Hírlap*, 1918. december 18. 4.

⁵⁵ Hetvenezer magyar tüntetése Kolozsváron. *Budapesti Hírlap*, 1918. december 24. 5.

A magyar fennhatóságot azonban az Apáthy István vezetésével megalakított Kelet-Magyarországi Főkormánybiztosság sem tudta megszilárdítani,⁵⁶ és fokozatosan nemcsak a magyar katonai egységeket vonták ki a régióból, hanem nőtt a magyar civil menekültek száma is. A helyi román nemzeti tanácsok és a román királyi hadsereg 1919 elejére a történelmi Erdély egész területén lebonyolította az impériumváltást, az eseményeket tudomásul vevő erdélyi szász vezetők pedig január 8-i megyesi gyűlésükön mondták ki csatlakozásukat a Román Királysághoz. Az erdélyi és székelyföldi magyarság magára maradt.⁵⁷

Elmaradt államalapítás

Székelyudvarhelyen, 1918 végén a helyi Nemzeti Tanács elnöke és a megye helyettes alispánja, a korábban munkapárti, majd polgári radikális Paál Árpád vált fokozatosan az önszerveződés központi figurájává. Beágyazottsága kapcsán Bárdi Nándor kiemeli, hogy mint vármegyei főjegyző és közéleti tevékenységgel foglalkozó hivatalnok a háború alatt jó kapcsolatokat alakított ki a lakossággal, több írásában pedig a közigazgatás korszerűsítését és szociálisan érzékenyebb irányba való átalakítását szorgalmazta.⁵⁸

Udvarhely vármegye székhelyére 1918. december 6-án vonult be a román hadsereg. Paál Árpád „udvarias megnyugvással” fogadta a vármegye és a város nevében a román egységeket.⁵⁹ A megszállásra – a belgrádi konvencióval összhangban – a helyi magyar vezetés csupán átmeneti jelenséggé tekintett, és a következő napokban megállapodás született a román haderő képviselőjével a rendfenntartásról és a közigazgatás működtetéséről. Néhány nap múlva azonban sokasodni kezdtek a megszállók atrocitásai – cenzúra, rekvirálások, fosztogatások – miatti panaszok. Jóllehet Paált arról biztosították, hogy a régió jövőjéről majd a béketárgyalásokon születik döntés, a román katonaság és a Nagyszebenben ténykedő román Kormányzótanács intézkedéseiből, valamint Erdély többi részének fokozatos elfoglalásából egyre világosabbá vált, hogy megkezdődött a terület Romániához csatolása.⁶⁰

Paál Árpád és tisztviselőtársai azonban ebben az utolsó utáni pillanatban, a román katonai jelenlét ellenére sem mondtak le az önrendelkezési elv érvénye-

⁵⁶ Romsics (2018): i. m. 142–164.

⁵⁷ Az 1918-as év vége kapcsán székelyföldi román szempontból lásd például Ioan Lăcătușu – Vasile Lechințan – Violeta Pătrușel: *Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură*. Miercurea-Ciuc, Grai Românesc, 2003. 75–77.

⁵⁸ Bárdi (2013): i. m. 43–44.

⁵⁹ Főcze János: Paál Árpád és a román hadsereg. Az 1918–1919-es székelyudvarhelyi impériumváltás. *Korunk*, 29. (2018), 12. 31–41.; Bárdi (2013): i. m. 43–44.; Paál Árpád: *A kisebbségi lét tanulólévei Erdélyben*. I. kötet. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2008. 43.

⁶⁰ Paál (2008): i. m. 44–49. A székelyudvarhelyi impériumváltásról bővebben lásd: Bárdi Nándor: Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918–1920. *Aetas*, 8. (1993), 3. 76–120.

sítéséről. A különféle székely nemzeti tanácsok által 1918 őszén felvetett alternatívák közül az önálló Székelyföld elképzelése felé mozdultak el. Ez a lehetőség már korábban is megfogalmazódott Paálban. Egy október 24-i naplóbejegyzése szerint „[m]indenki menekülésről beszél és rémülködik. Itt kell maradnunk, hogy legrosszabb esetben is legyen, akik Székelyországot megalapítsák.”⁶¹ A *Székely Közéletben* december 8-án megjelent cikkében pedig a gyulafehérvári román népgyűlést értékelve egy „Erdélyi Köztársaság” megalakítását javasolta „a maga román, székely, szász és magyar nemzeteivel”, amely „barátságos szomszédként fog állani Magyarország és Románia között, s a két régi állam testvéri szövetségének a létrehozása fog lenni”.⁶² Erdély önállóságát Paál felvetette a román Kormányzótanács egyik képviselőjével Nagyszebenben folytatott tárgyalásán is.

Ahogy Bárdi Nándor, K. Lengyel Zsolt,⁶³ újabban pedig Főcze János kutatásaiból is tudni lehet, a Székelyföld önállóságának gondolata a román megszállással szembeni tisztviselői ellenállás szervezése során, 1918–1919 fordulóján öltött konkrétabb formát. Paál Árpád december 21-én egy szűkszavú naplóbejegyzésben említette meg a „semleges állam elhatározását”,⁶⁴ majd társaival együtt felvette a kapcsolatot a szomszédos megyék magyar tisztviselőivel, és a részletek kidolgozása mellett egy népszavazás megszervezése is felmerült. 1919 első napjaiban tovább folytak a független székely állam kikiáltásának előkészületei, amit január 10-ére időzítettek. Felvetődött az államalakulat gazdasági szövetsége a románokkal és szászokkal, valamint Romániával és Magyarországgal, illetve Szerbiával, Lengyelországgal, Ukrajnával és Oroszországgal, továbbá a brit, amerikai és svájci protektorátus lehetősége.⁶⁵

Ugyanakkor a magyar kormány üzenete alapján Udvarhely megye főispánja és kormánybiztosa, Valentsik Ferenc arra utasította Paál Árpádot, hogy eskesse fel a köztisztviselőket a Magyar Népköztársaságra. A január 9-i eskütételt a helyettes alispán egyszerre vonatkoztatta a magyar államiságra és a székely önrendelkezésre, ahogy arról a naplójában is beszámolt:

„Összehívtam a megyei és állami tisztviselőket, eléjük tártam, hogy ezen az elhagyott szigeten mi maradtunk a magyar állam utolsó katonái. Figyelmeztettem őket, hogy államunk drámája az utolsó felvonásnál van, mindenki vessen számot magával, mikor tőle a magyar kormány rendelete folytán a magyar esküt kérem. Ez most nem lesz csak afféle hivatalba lépési alakítás, hanem egész életre való elszánás, hogy az ellenség torkában is hívek maradunk-e a magyar államhoz. A magyar eskü csak annyiban tűrhet értelmezést, hogy amennyiben itt, a Székelyföldön, a békeszerzések nem tartják fenn a magyar államot, akkor a népek önrendelkezési joga értelmében székely államra van igényünk; tehát mostani magyar eskünk másodsorban székely esküként értelmezhető.”⁶⁶

⁶¹ Paál (2008): i. m. 35.

⁶² Idézi Bárdi (2013): i. m. 60.

⁶³ K. Lengyel Zsolt: Az elnapolt alternatíva. Paál Árpád és az erdélyi magyar autonómia 1919–1920. In K. Lengyel (2007): i. m. 97–107.

⁶⁴ Paál (2008): i. m. 49.

⁶⁵ Bárdi (2013): i. m. 61–62.

⁶⁶ Paál (2008): i. m. 51–52.

A fentiekből jól látszik, hogy 1918 végére, különösen pedig a magyar fennhatóság megszűnése után az önrendelkezés már egyfajta kényszermegoldásként jelent meg a Székelyföld vonatkozásában.

A „kétféle módon is értelmezhető” eskü letétele után azonban a helyi román parancsnok utasítására Paált őrizetbe vették, a következő napokban pedig a románok átvették a helyi közigazgatást.⁶⁷ Váentsik főispán helyére egy román prefektus, Valer Neamțu került, aki néhány nappal később megpróbálta meggyőzni a házi őrizetben tartott Paált, hogy a székelyek is fogadják el a román fennhatóságot. Az új prefektus a szászok medgyesi gyűlését hozta fel érvként, és a szászokéhoz hasonló lojalitási nyilatkozatot kért a székelyektől. Cserébe különféle jogokat helyezett kilátásba, de Paál ragaszkodott hozzá, hogy csak „az önálló Székely Köztársaság alapján lehet egyezség”, továbbá szükségesnek látta a székelyföldi vezetők összehívását.⁶⁸ Ezt követően Paál Árpád a tisztviselők ellenállásában már csak közvetve vehetett részt, titokban levelezve a többi magyar szervezővel, viszont a házi őrizetben megírta emlékiratát a Székely Köztársaságról.

2. ábra: Paál Árpád (1931)

Forrás: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Pa%C3%A1l_%C3%81rp%C3%A1d_\(politikus\)#/media/F%C3%A1jl:Pa%C3%A1l_%C3%81rp%C3%A1d.jpg](https://hu.wikipedia.org/wiki/Pa%C3%A1l_%C3%81rp%C3%A1d_(politikus)#/media/F%C3%A1jl:Pa%C3%A1l_%C3%81rp%C3%A1d.jpg)

⁶⁷ Főcze (2018): i. m. 34.

⁶⁸ Bárdi (2013): i. m. 62–63.

Az *Emlékirat a semleges, független székely államról* címet viselő, egyszerre terjedelmes és vázlatos szöveget⁶⁹ január 13-án fejezte be Paál. Ebben a székely önrendelkezést a világban zajló mélyreható változásokkal indokolja, az állam létrehozását pedig több szempontból is alátámasztja. A szerző szerint „a háborús kibontakozásnak Wilson eszméje világító sugarat adott, mikor a népek önrendelkezési jogának és a népek barátságos szövetségének a szükségességére rámutatott”.⁷⁰ Hangsúlyozza, hogy az önrendelkezési jognak minden nép között érvényesülnie kell, amiből viszont nem következik, hogy

„tisztá magyar területeket, egész nagy néptömegeket is szabad már most más nemzeteknek kisajátítania. Ilyen jelentős néptömb a székely, mely századokon keresztül nemcsak etnikai, hanem államjogi alapon is külön nemzetként már szerepelt, külön törvényhozása, hadszervezete, kormányzata volt és külön önállása, mely a magyarországi adózásokban nem vett részt, pedig Magyarországon saját faja volt az államalkotó. [...] Ezt a néphelyzetet elnyelni és megsemmisíteni senkinek sem lehet a természet megtorló visszahatásai nélkül. A székely magára nézve csak azt a helyzetet ismerheti el kötelezőnek, hogy a magyarországi nagyobb magyar területektől őt a szász és román népnek széles övezete vágja el, s így ezt a széles övezetet magyar területként, a maga összefüggése érdekében nem vitathatja. De annál inkább vitatnia kell magára nézve a külön népjogot. [...] [A]z emberiség érdeke parancsolja, hogy a székely különállás meglegyen s a népek önrendelkezési joga a székely nemzet javára is megadassék.”⁷¹

A hosszú idézetből kitűnik, hogy Paál a Székelyföld önállóságát a wilsoni elvekkel és történeti érvekkel egyaránt igazolva látja. De ugyancsak ezt követeli meg a nemzetközi egyensúly is: szerinte a Székely Köztársaság olyan kompromisszum lenne, amely mindkét fél számára elfogadható módon zárna le a Magyarország és Románia közötti rivalizálást. Annál is inkább, mivel az új állam gazdasági szövetségre lépne mindkét szomszédjával, semlegességét pedig nemcsak Budapest és Bukarest, hanem a környező országok – Szerbia, Lengyelország, Csehország –, továbbá a nagyhatalmak – Oroszország, Anglia, Amerika és Japán – garantálnák. Mindez Magyarországnak is az érdeke, hiszen integritását a székely állam nem csorbítaná, ha pedig nem sikerülne megőrizni, „akkor a megmaradó Magyarországnak is jobb lesz, ha a székely nemzet révén is a magyar fajiség számára egy szuverén területet megmenthetett”.⁷² Ennek az igénynek a megfogalmazása a béketárgyalásokon tehát „a magyar területek megtartását” is szolgálná. Még tágabb kontextusban pedig egy olyan „őrállásként” képzei el a székely államot Paál, amely

„a társadalomgazdasági átalakulásoknak is megnyugtató képét mutassa s az európai és ázsiai fajok kibékülésének a jövődjét is jelezze. A Székelyföld ősi kommunizmusának a magántulajdonnal való vegyülete s a Székelyföld népének ázsiai eredete az egyetlen pont Európa

⁶⁹ Paál Árpád: *Emlékirat a semleges, független székely államról*. (Közreadja Bárdi Nándor.) *Magyar Kisebbség*, 8. (2003), 2–3. 120–133.

⁷⁰ Paál (2003): i. m. 129.

⁷¹ Paál (2003): i. m. 129–130.

⁷² Paál (2003): i. m. 131.

keletén, hol az a jövődőkbe mutató új semlegesség létesíthető. Tehát a semleges székely állam létesítése világkényszer”⁷³

– állapítja meg. Mind a semlegességre, mind pedig a regionális egyensúlyra vonatkozó érveit Svájc példájával is alátámasztja, amelyet „népének életrevalósága és területeinek nyelvhatárokon, tehát forgalmi határokon is álló fekvése” is a világbéke és „a világ szellemeinek és politikájának a találkozó piacává” tett. „Székelyföld fekvése Kelet-Európa küzdő nyelvhatárai között hasonló nyugvópontot jelent, tehát hivatása is a svájci helyzetre hasonlít.”⁷⁴ Egy elhibázott rendezés azonban további veszélyeket rejteget: „Új Balkán lesz itten lázongó Magyarországgal, Európa teste közepén bizonytalan közéleti viszonyokkal, s Európának Ázsiával való összeköttetése útjában folytonos forgalmi zavartságokkal, napról napra értéktelenedő természeti javakkal és tönkretett népközösségekkel.”⁷⁵

De Svájc nemcsak az önállóságra és semlegességre tűnik fel követendő példaként, hanem a Székelyföld életképességét is bizonyítja. A régiónak ugyanis – az alpesi országtól eltérően – még gabonája is elegendő van, a termés pedig tovább növelhető. A szerző röviden így foglalja össze gazdasági elképzeléseit:

„a külön székely állam gazdasági alapja az erdők, bányák, ásványvizek s egyéb földmívelési vegyületek kommunizálása s az ezzel összefüggő iparok és termelések belföldi elosztásának bizonyos ingyenessége s a külföldi elosztás hasznából való folytonos részesedése lenne. A köztulajdon és a magánmunkálkodás vegyülete adná a társadalmi munka folytonosságának a módját, a magánosok haszonrészesedése a munka folytonosságának az ingerét.”⁷⁶

Az önálló Székelyföld gazdaságának legfontosabb pillérét „a mintegy 750 ezer hektárnyi erdőterület” alkotná, amelyre már a „fürgén szimatoló nemzetközi tőke” is felfigyelt. Paál szerint a „székelyek állama” először megváltaná az idegen kézben lévő erdőket, majd köztársasági vagyonná tenne minden erdőt. Stabil jövedelmet biztosítanának a Magyarországgal és más országokkal faexportra kötött állami szerződések, az erdőgazdálkodásból pedig az egész lakosság részesülne. Állami tulajdonba kerülnének az ásványkincsek is: a bányák, a mezősegi földgáz és az ásványvizek, és nagyszabású infrastrukturális fejlesztések is megvalósulnának: a szerző jelentős középítkezéseket (iskolák, gyárak, fürdővillák, szanatóriumok stb.) és vasútépítést helyez kilátásba. Az állam kivenné a részét a helyi könnyűipar fejlesztéséből és működtetéséből is, a juhtenyésztés, a méhészet és a selyemhernyó-tenyésztés állami monopóliumba kerülne, továbbá központi feladat lenne az állattenyésztésből származó termékek értékesítése. A székely állam azonban nemcsak a termékek belföldi elosztásában venne részt, hanem közreműködne az exportban is, megfelelő szabályozással pedig védené a helyi gyártást („a ruházatkodás belföldi eredetét szigorú

⁷³ Paál (2003): i. m. 131.

⁷⁴ Paál (2003): i. m. 121.

⁷⁵ Paál (2003): i. m. 130.

⁷⁶ Paál (2003): i. m. 126.

törvény írná elő”) – ami révén a helyi háziipar idővel gyáriparrá fejlődhet. Ahogy ebből is látszik, az állam szerepe jelentős mértékben nőne. A termelés és kereskedelem központi ösztönzése és ellenőrzése, a „magánspekulációk” megszüntetése ellenére azonban nem tűnne el teljesen a magántulajdon, hanem egyensúly alakulna ki a két tulajdonforma között.⁷⁷

Az új köztársaság államszervezését és közigazgatását a decentralizáció és a bürokrácia csökkentése jellemezné, viszonylag kevés – a tanárokkal együtt körülbelül 9-10 ezer – állami hivatalnokkal. A törvényhozást hatévente, demokratikusan választanák meg a 24 év fölötti férfiak és nők, a választhatóság pedig képzettséghez lenne kötve. A törvényhozás választaná meg a köztársasági elnököt, aki kinevezné a főbb tisztviselőket. A központi adminisztrációt három minisztérium alkotná: a „külsügyi miniszter” felelne a külkapcsolatok mellett a külkereskedelemtől és a pénzügyekért, a „belügyi miniszter” alá tartoznának a „szellemi ügyek”, továbbá a közigazgatás, népjólét, közoktatás, vallásügy, törvénykezés és a milíciák, a „közgazdasági miniszter” pedig a mezőgazdaság, az ipar, a közlekedés, a bányászat és a belföldi kereskedelem ügyeivel foglalkozna.⁷⁸

Paál kitér még a középfokú közigazgatásra és a bíróságok működésére, de kifejti a társadalomszervezésre vonatkozó elképzeléseit is. A termelés „kisegítésére és védelmére”, illetve a nagy, közösségi jelentőségű munkákra az állam milíciát tartana fenn, és megszervezné a „milicisták” szabadidejének beosztását is. A tervezet államosítaná az oktatást és az egyházat: „az iskoláknak és minden templomnak állami intézménnyé kell válnia, a tudományon és a valláson épült közéletet az államban fenn kell tartani. A tanító és a pap tehát az állam hivatalnoka lenne.”⁷⁹ A Székely Köztársaság területét azonban csak futólag érinti a szerző: a négy székely vármegyére – Háromszék, Csík, Udvarhely és Maros-Torda területére –, vagyis a 800 ezres „székely néptömbre” terjedne ki, de igényt formál a brassói csángókra, a volt aranyosszéki székelyekre és a Kolozs megyei magyarságra is, vagyis Brassó, Kolozs és Torda-Aranyos vármegye egy-egy részére.⁸⁰

Az emlékirat ugyanakkor több szempontból is inkább tekinthető vázlatnak, mint részletesen kidolgozott tervzetnek, ahogy azt maga a szerző is elismeri. Néhány egyébként fontos elem pedig egészen egyszerűen hiányzik belőle (vagy nem maradt fenn): például a Székely Köztársaság fővárosának vagy a központi hatóságok székhelyének meghatározása, valamint a területén élő nemzetiségek (románok, németek, cigányok, örmények stb.) jogainak, nyelvhasználatának szabályozása, az egyes felekezetek helyzete stb. Igaz, a főváros kérdését a szerző taktikai megfontolásból is mellőzhette, figyelembe véve a székelyföldi települések közötti hagyományos

⁷⁷ Paál (2003): i. m. 121–127.

⁷⁸ Paál (2003): i. m. 127–128.

⁷⁹ Paál (2003): i. m. 127.

⁸⁰ Paál (2003): i. m. 124., 130.

rivalizálást, illetve a náluk jóval nagyobb Brassó és Kolozsvár hovatarozásának bizonytalanságát.

Paál Árpád ugyan több korábbi elgondolását is felelevenítette írásában, de tervein jól látható nyomot hagytak a kor aktuális eszméi és utópiái, illetve az emlékirat keletkezésének körülményei is. A nemzeti önrendelkezés elvén túl idetartozik például a pacifizmus, a demokratikus, sőt szocialista eszmék mellett a fajok versengésének tana, valamint az állam- és társadalomszervezés racionalizálására való törekvések. Ha mellőzzük a gazdasági elképzelések életképességét, azok a hadigazdálkodás élményein kívül az utóbbi évtizedek trendjeit is tükrözik, mint ahogy reflektálnak a Székelyföld múlt század óta tartó válságára is, amelynek kezelését szorgalmazta az 1902-es tusnádi kongresszus és a már említett „székely akció”. A régió önállóságát egyszerre tekinthetjük a naiv idealizmus és az egymást keresztező magyar és román igények közötti, kölcsönösen elfogadható kompromisszum megnyilvánulásának. Míg a szerző pacifizmusa a sokéves háború pusztításaiból is fakadhatott, a nemzetközileg szavatolt semlegesség akár realista válaszként is értelmezhető az éppen átalakuló geopolitikai viszonyokra, illetve a régió folyamatban lévő román megszállására. A modernizált, demokratikus és a néphez közelebb álló berendezkedés, valamint maga a köztársasági államforma pedig a dualista rendszer működési zavaraira és antidemokratikus gyakorlataira kínálhatott alternatívát.

Az emlékiratot Paál személyes jellegű megjegyzései zárják az őrizetbevételéről és helyzetének bizonytalanságáról. Noha jól érzékelte, hogy a megszállók már kész tényként kezelik a magyar uralom végét, a román hatóságokkal folytatott tárgyalásaiból reményt merítve további aktivitásra buzdítja az olvasót:

„Bár sikerülne a székely vezetők gyűlésének akadálytalan megtartása. De az Istenre kérek mindenkit, aki illetékes, hogy fogja kézbe a székely külön állam ügyét. [...] Olyan fájdalmas arra gondolni, hogy a székelyeknek ne legyen hazája, s hogy Magyarországot a székelység megkísértései révén tudják majd Nagy-Románia alkotórészévé tenni. Lehetetlen, hogy a székely állam ne a legélesebb késként hasítson bele ebbe a fojtogató hálóba.”⁸¹

Paál Árpád tervezete azonban papíron maradt. Bár az emlékirat eljutott Budapestre és a székelyföldi tisztviselőkhöz is, ám a további eseményekre nem gyakorolt hatást. Az egyik neki írt levélből kiderül, hogy a háromszéki tisztviselők ugyancsak állást foglaltak a Székely Köztársaság mellett, amelynek belügyminiszterévé őt szerették volna megtenni, de Paált nemsokára elszállították Székelyudvarhelyről. A székely állam kikiáltása tehát elmaradt, és a román uralom konszolidálódásával – amit a Magyarországi Tanácsköztársaság elleni sikeres román hadjárat és a párizsi békekonferencia határozatai is megerősítettek – egyre irreálisabbá vált a székely önrendelkezésnek ez a formája. Paál Árpádot 1919 tavaszán felmentették az erdélyi magyar állam szervezése és románellenes lázítás vádjai alól, amit követően Kolozsváron

⁸¹ Paál (2003): i. m. 133.

mint újságíró, majd az Országos Magyar Párt képviselője újra bekapcsolódhatott az erdélyi magyar önszerveződésbe.⁸²

1919 júniusában még „önálló szuverenitással” rendelkező Székelyföldről írt,⁸³ ősszel pedig egy „tisztá és független kis Magyarország” mellett érvelt a Romániai belüli „kantonális autonómiával” szemben.⁸⁴ De még 1920 elején is úgy fogalmazott, hogy Magyarország nem mondhat le a Székelyföldről, arról

„nekünk, székelyeknek külön kell tárgyalnunk, a világgal. Mihelyt Magyarország lemond, megszűnik a joga, hogy Székelyföldnek ő írjon alá szűkebb autonómiát, mint amilyenell Székelyföld ezerév előtt hozzá csatlakozott. Székelyföld csatlakozása ősnemzeti jogon történt [...]. Székelyföldet ütköző államként semleges szuverenitás illeti. A Székelyföld nem kisebbség, hanem önálló nemzet. [...] Ez a megalapozás keletről visszaszerzi a régi Magyarországot! Legrosszabb esetben is önálló Székelyföldet kell kapnunk, ha kitartunk.”⁸⁵

Ugyanitt újra felvázolta a Székelyföld területi kiterjedését: Brassó, a négy székely megye, Aranyosszék, amelyet egy „összekötő terület” – a Mezőség, Nagyenyed, Gyulafehérvár, Torda, Kolozsvár, Szamosújvár, Dés és környéke – kapcsolna össze a Szilágysággal. „Ezen legyen fajtiszta magyar telepítés, más fajnak elköltöztetésével. Japán protektorátus.”⁸⁶

A trianoni békeszerződés aláírása után viszont már az új körülményekhez alkalmazkodva kereste a választ a székelység kérdésére. A függetlenségtől az önkormányzatiság irányába mozdult el, és egy székelyföldi körút során megszervezte közel negyven település beadványát a román törvényhozáshoz és a Népszövetséghez. Ez a békeszerződés 47. paragrafusára hivatkozva kért „magyar nemzeti önkormányzatot” a romániai magyarság számára, amely a Székelyföldön kívüli magyarlakta területekre is kiterjedt volna.⁸⁷

A székely önrendelkezés lehetőségei Nagy-Romániában

Az új kereteket alapvetően a trianoni békeszerződés – benne a kisebbségvédelmi szerződés – és Nagy-Románia alkotmányos berendezkedése szabta meg. Noha a gyulafehérvári népgyűlést követően regionális kormányként megalakult román Kormányzótanács (*Consiliul Dirigent*) 1920 tavaszáig működött, az a körülmény,

⁸² A „Szellemi Front” mozgalomról és Paál szerepéről bővebben lásd: Bárdi (2013): i. m. 79–86.; K. Lengyel (2020): i. m. 206–215. Paál későbbi pályájával kapcsolatban lásd: Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931–1940)*. Csíkszereda, Pro-Print, 2007.

⁸³ Paál (2008): i. m. 63–64. Lásd még: K. Lengyel (2020): i. m. 209.

⁸⁴ K. Lengyel (2020): i. m. 89.

⁸⁵ K. Lengyel (2020): i. m. 121–123.

⁸⁶ K. Lengyel (2020): i. m. 122.

⁸⁷ Lásd Bárdi (2013): i. m. 84–85.

hogy I. Ferdinánd király 1918. december 24-én csak a gyulafehérvári határozatok első, Erdély Romániával való egyesülését kimondó pontját emelte törvényerőre, továbbá szűkítette a Kormányzótanács hatáskörét is,⁸⁸ már előrevetítette a későbbi fejleményeket. Bukarest és az erdélyi román elitek egy része számára az ország egységesítése és a román dominancia biztosítása lett a prioritás, a nemzeti liberális Ion I. C. Brătianu vezette kormány (1922–1926) pedig saját elképzelései és érdekei alapján folytatta Nagy-Románia építését. Ez fejeződött ki az 1923-ban elfogadott új alkotmányban is, amely „egységes és oszthatatlan nemzeti államként” határozta meg Romániát,⁸⁹ és tulajdonképpen a korábbi – francia mintájú – nemzetállam-építés gyakorlatának kiterjesztését legitímálta az újonnan megszerzett multietnikus területek vonatkozásában. Ez a modell azonban nemcsak a kisebbségi – erdélyi (és székelyföldi) magyar, német, besszarábiai orosz stb. – kollektív törekvések ellenében érvényesült, hanem több ponton ütközött az erdélyi (és besszarábiai) román elitek nagyobb részének elképzeléseivel is.⁹⁰

Ugyanez a koncepció nyilvánult meg abban is, hogy a román békeküldöttség csak hosszas viták után fogadta el a békeszerződéseket kiegészítő párizsi kisebbségvédelmi szerződést,⁹¹ noha az csak meglehetősen korlátozott kisebbségi jogokat helyezett kilátásba. A szerződés egyes cikkei ugyan előírták a kisebbségek – főképp kulturális és vallási – jogainak biztosítását, ám a korábban domináns helyzetben lévő magyar (vagy például orosz) közösségek ezzel korántsem elégedtek meg. A Székelyföld tekintetében viszont a 11. cikk rendelkezése – „Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász községeknek a román Állam ellenőrzése mellett, vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen”⁹² – már nyújtott némi kapaszkodót. Eltérően a gyulafehérvári népgyűlésen elfogadott határozatok III./1. pontjától, amely „teljes nemzeti szabadságot” ígért minden népnek, de később csak a magyarok hivatkoztak rá.⁹³

⁸⁸ Platon (2003): i. m. 525–526. Az erdélyi román Kormányzótanácsról lásd: Gheorghe Iancu: Erdély, a Bánság és a magyarországi román területek Kormányzótanácsa. In Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *Impériumváltás Erdélyben (1918–1920)*. Kolozsvár, Korunk Komp-Press – Iskola Alapítvány, 2020. 123–144.

⁸⁹ Idézi Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T, Erdélyi Tudományos Intézet, 1944. 223.

⁹⁰ Bővebben lásd: Irina Livezeanu: *Cultură și naționalism în România Mare 1918–1930*. București, Humanitas, 1998.

⁹¹ Ion I. C. Brătianu miniszterelnök nem is volt hajlandó aláírni a békeszerződést, arra hivatkozva, hogy a kisebbségvédelmi előírások sértik Románia szuverenitását, így lemondása után végül Alexandru Vaida-Voevod fejezte be a párizsi tárgyalásokat. Bővebben lásd: Galántai József: *Trianon és a kisebbségvédelem. A kisebbségvédelem nemzetközi jogrendjének kialakítása 1919–1920*. Budapest, Maecenas, 1989. 99–110.

⁹² Közli Galántai (1989): i. m. 205.

⁹³ Ezzel kapcsolatban lásd Marius Diaconescu: A „teljes nemzeti szabadság” az 1918. december elsejei gyulafehérvári határozatban. *Történelmi Szemle*, 61. (2019), 4. 745–762.; Bárdi Nándor – Wéber Péter: Kisebbségben és többségben. Iuliu Maniu nézőpontjai. *Limes*, (1998), 4. (2. kötet.) 243–256.

Az impériumváltással egy időben, majd a román uralom megszilárdulásával és a trianoni békeszerződés aláírása után az erdélyi magyar vezetők számos elképzelést fogalmaztak meg az erdélyi magyarság jövőjéről. A székelyföldi „magyar tömb” kapcsán többen is szorgalmazták valamilyen autonómia kialakítását, amely az új körülmények között is biztosíthatná a magyarság mint közösség fennmaradását – és nem csak a székely megyékben. Az 1920 végén Romániába látogató Jászi Oszkár például egy potenciális „romániai kis Magyarországgént” írt a régióról, és hogy

„az egész romániai magyar akció középpontjává a székelység zárt telepterületeit kell tenni. Ezek a mi ügyünk bevehetetlen védbástyái. Innen kell a magyar kulturmunkának kiindulnia, Marosvásárhellyel, mint központtal. Itt kell összes erőinket koncentrálni, szervezeteinket kiépíteni, gazdaságunkat, politikánkat, kulturánkat innen kell irányítani. Egy romániai magyar kanton, egy szabad, független, termékeny magyar önkormányzat [...]”⁹⁴

A székelyföldi önkormányzat igénye már az 1918 előtti magyar (és román) nemzetállam-építés eddigi tapasztalataiból is eredezhetett,⁹⁵ amit a „Nagy Egyesülés” utáni folyamatok csak igazoltak. A nagy-romániai „nemzetiesítést” a magyar és vegyes lakosságú városok és a magyar többségű Székelyföld társadalma egyrészt úgy érzekelte, mint egy idegen politikai, kulturális és gazdasági dominancia megteremtésére irányuló – és gyakran erőszakosan érvényesített – folyamatot. Másrészt a romániai közigazgatás centralizált és egyre egységesebb jellege a középszinttől felfelé jelentősen csökkentette a helyi – adott esetben magyar – társadalom beleszólását a közügyek intézésébe. A helyi önkormányzatiság korlátozása vagy rendszeres kijátszása,⁹⁶ az oktatáspolitikai⁹⁷ és a „kultúrzóna” kialakítása⁹⁸ mind a román állammal való azonosulás ellen hatott a nem román lakosság körében. Az idegennek tekintett állami struktúrákkal szemben így saját – autonóm – struktúrák létrehozását tartották szükségesnek a magyar elitek, legalább a fennmaradás érdekében, távolilag pedig a célként kitűzött revízióig.

A Székelyföldet magukban foglaló megyék területét Bukarest ugyan csak kismértékben módosította – Maros-Torda megye román községek hozzácsatolásával román többségű lett –, a térséget azonban közigazgatási szempontból

⁹⁴ Jászi Oszkár: A romániai magyar kisebbség jövő lehetőségeiről. *Bécsi Magyar Ujság*, 1920. december 19. 1.

⁹⁵ Erről lásd: Lucian Boia: *Románia elrománosodása*. Kolozsvár, Koinónia, 2015. 9–36.

⁹⁶ Intézményesen a prefektúrák révén, esetlegesen pedig például az ostromállapot, az időközi („interimar”) bizottságok, a cenzúra alkalmazásával.

⁹⁷ Bővebben lásd: Gidó Attila: *Oktatási intézményrendszer és diákpuláció Erdélyben 1918–1948 között*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2013. 21–32.; Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940*. Csíkszereda, Pro-Print, 2002. 351–421.; Livezeanu (1998): i. m. 186–219.

⁹⁸ Bővebben lásd: Tóth Szilárd: A „kultúrzóna” – szükség vagy politikai cél? Gondolatok a két világháború közötti román tanügyi törvények kapcsán. *Acta Siculica*, (2009). 525–532.

ugyanúgy integrálta saját rendszerébe, mint korábban a dualista magyar kormányzat. A román elitek legfeljebb abból a szempontból kezelték külön a magyar jellegű régiót, hogy támogatták a térítő tevékenységet folytató ortodox egyházat és a székelyek „visszarománosítására” irányuló kezdeményezéseket.⁹⁹ Ezek a székelység jelentős részének román eredetét hangoztató elméletekből indultak ki, ám erőltetésük számos visszaéléshez is vezetett.¹⁰⁰ Igaz, ahogy arra Egry Gábor felhívta a figyelmet, a román fennhatóság nem feltétlenül jelentett mindenhol komoly törést. Mind a gazdasági, mi több, a politikai elitek szintjén, mind pedig a hétköznapi világában kimutatható a kisebbségi diskurzustól elütő kontinuitás megannyi jele.¹⁰¹ Fokozottan érvényes ez a Székelyföldre, ahol – különösen a falvakban – eleinte nem okozott komolyabb felfordulást az impériumváltás. Noha Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan és Violeta Pătrunjel szerint az 1918–1940 közötti időszakot a „román nemzeti élet újjászületése” jellemezte,¹⁰² sok helyen csak a román rendőr és egy-egy új hivatalnok feltűnése jelezte az új viszonyokat, és még jó ideig minden maradt a régiiben. Ebből a szempontból a székely megyék rurális világa hasonlóan védett volt a nemzetiesítő állammal szemben, mint Trianon előtt Erdély román vidékei.

Az impériumváltás után az önálló Székelyföld gondolata a tervezetek szintjén is lekerült a napirendről. Noha a székely önrendelkezés egy-egy eleme – beleértve a gazdasági önszerveződés formáit is¹⁰³ – visszatérő motívumként továbbra is felbukkant a közbeszédben és a különféle elképzelésekben, ez már messze volt a saját államiságtól. Ráadásul a két világháború között a régióval kapcsolatban született magyar javaslatok többsége nem csupán a „székely megyéket” (új román elnevezésükkel: Odorhei, Ciuc, Trei Scaune és Mureș-Turda), hanem egész Erdélyt érintette,¹⁰⁴ összhangban az ekkor körvonalazódó stratégiával, amely – legalábbis

⁹⁹ Bővebben lásd Bárdi–Pál (2016): i. m. 444–463.; Livezeanu (1998): i. m. 168–174. A két világháború közötti időszak kapcsán lásd még: Lăcătușu–Lechințan–Pătrunjel (2003): i. m. 77–81.

¹⁰⁰ Bővebben lásd például: Ion I. Russu: *Românii și secuii*. București, Științifică, 1990; Gheorghe Popa-Lisseanu: *Originea secuilor și secuizarea românilor*. București, România Pur și Simplu, 2003. Vö.: B. Kovács András: Ember vagy biológiai tartalék? A visszarománosítás elmélete és gyakorlata Háromszéken – áltudomány és politika flörtje. In B. Kovács András: *Szétszabdalt Székelyföld. Háromszéki helytörténeti írások*. Marosvásárhely, Mentor, 2006; B. Kovács András: Az első órától a visszarománosításig. In B. Kovács András: *Szétszabdalt Székelyföld. Háromszéki helytörténeti írások*. Marosvásárhely, Mentor, 2006. 217–253.

¹⁰¹ Lásd: Egry (2015): i. m. 329–469.

¹⁰² Lăcătușu–Lechințan–Pătrunjel (2003): i. m. 79.

¹⁰³ Lásd: Hunyadi Attila: Romániai magyar gazdaságpolitika 1918–1940. *Magyar Kisebbség*, (2000), 2.

¹⁰⁴ Az Erdélyre vonatkozó tervek áttekintését lásd: Bárdi Nándor: A szupremácia és az önrendelkezés igénye. Javaslatok, tervek az erdélyi kérdés rendezésére (1918–1940). In Bárdi Nándor (szerk.): *Források és stratégiák. A II. Összehasonlító magyar kisebbségtörténeti szimpózium előadásai*. Csíkszereda, Pro-Print, 1999. 29–113.; A Székelyföld kapcsán lásd: Zahorán Csaba: Egy kis Magyarország Nagy-Romániában. Alternatívák a Székelyföldre a két világháború közötti magyar tervezetekben. *Magyar Kisebbség*, 14. (2009), 1–2. 133–149.

átmenetileg – egy *romániai* magyar „párhuzamos kisebbségi társadalom” kiépítését célozta. Ez a koncepció alapvetően az önvédelemre és a pozíciók megtartására irányult. A Székelyföldön, illetve a trianoni Magyarországon egyúttal folytatódott a „székelységkultusz” intézményesülése is.¹⁰⁵

Az ebben az időszakban született több tucat szöveg – emlékiratok, jegyzékek, törvénytervezetek, röpiratok, újságcikkek, kormányzati anyagok stb. – szerzői különféle szempontokból közelítettek az erdélyi kérdéshez és a Székelyföldhöz.¹⁰⁶ A térség jövőjét Magyarországon vagy egy önálló erdélyi államon belül elképzelő tervekben a Székelyföld legfeljebb mint külön kantonná vagy „kikerekített vármegyévé” szervezett területként jelenik meg.¹⁰⁷ A Románián belüli autonómiát javasló tervezetekben a székely régió mint az erdélyi magyar nemzeti autonómia része, esetleg önkormányzattal bíró megyék,¹⁰⁸ vagy pedig mint külön tartomány szerepel.¹⁰⁹

A külön székelyföldi törekvésekhez – beleértve a kisebbségvédelmi szerződésben említett „székely közületek vallási és tanügyi helyi önkormányzatát” is – kezdetben magyar részről is többen tartózkodással viszonyultak, mivel attól lehetett tartani, hogy azok nem kívánt mellékhatásként hozzájárulhatnának a romániai magyarság megosztásához és meggyengítéséhez, illetve a felekezeti oktatás visszaszorításához.¹¹⁰ Idővel azonban ez az idegenkedés enyhült, és az 1920–1930-as évek fordulójától több olyan javaslat is született, amelyek megpróbálták a gyakorlatba is átültetni a vonatkozó rendelkezéseket. 1933-ban ebben a szellemben fogadott el határozatot a „kulturális autonómia tárgyában” az erdélyi magyarság képviselőtét felvállaló Országos Magyar Párt is.¹¹¹ A tervezetek szerzői között több neves értelmiségi is volt, mint például Jakabffy Elemér, Pál Gábor vagy Paál Árpád, Mikó Imre pedig doktori értekezésében próbálta meg értelmezni a „székely közületi autonómia” fogalmát. A javaslatok többsége igyekezett kiterjeszteni a kisebbségvédelmi szerződés meglehetősen szűkszavú

¹⁰⁵ Bővebben lásd: Bárdi-Pál (2016): i. m. 596–604.; Stefano Bottoni: Nemzeti tervek, regionális identitás, mindennapi kompromisszumok, Székelyföld Nagy-Romániában (1919–1940). In Lagzi Gábor (szerk.): *Közép-Európa a 21. század küszöbén: regionális identitás és civil társadalom*. Veszprém, Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar Társadalomtudományok és Nemzetközi Tanulmányok Intézet, 2014. 57–61.; Ablonczy Balázs: Székely identitásépítés Magyarországon a két világháború között. In Orbán Zsolt (szerk.): *Székelyföld és a Nagy Háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából*. Csíkszereda, Csíkszereda Kiadóhivatal, 2018. 467–485.

¹⁰⁶ Erről lásd: Bárdi-Pál (2016): i. m. 485–497.

¹⁰⁷ Zahorán (2009): i. m. 139–142.

¹⁰⁸ Zahorán (2009): i. m. 142–144.

¹⁰⁹ A Brassóval kiegészített Székelyföld Pataky Tibor 1939-es tervezetében külön tartományként van feltüntetve. Lásd: Zahorán (2009): i. m. 143.

¹¹⁰ Erről lásd: Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. Budapest, Studium, 1941. 138.; Bárdi-Pál (2016): i. m. 497.

¹¹¹ Bárdi-Pál (2016): i. m. 493.

megfogalmazását,¹¹² és a közművelődési és népjóléti ügyeket is a létrehozandó kisebbségi önkormányzat hatáskörébe vonta volna,¹¹³ továbbá az önkormányzat illetékességét sem korlátozták volna csak a Székelyföld területére.

Ezekből az elképzelésekből azonban a világháborúk közötti zaklatott két évtizedben, amelyek Nagy-Románia egységesítésének jegyében teltek el, miközben egymást követték a regionális és globális válságok (a magyarországi revizionizmus és a román antirevizionizmus, a gazdasági világválság, belpolitikai küzdelmek, a szélsőséges erők térnyerése stb.), semmi sem valósult meg. Sőt, jó részük még a nyilvánosságot sem érte el, vagy pedig beleveszett a korszak egyre szerteágazóbb közéleti-politikai vitáiba – igaz, a román nemzetállam-építéssel összeegyeztethetetlen javaslataik amúgy sem számíthattak pozitív fogadtatásra. De eredménytelen maradt a régiót ugyancsak érintő népszövetségi panaszok túlnyomó többsége is.¹¹⁴ Az 1940-ben német–olasz döntőbírósi határozattal Magyarországhoz visszakerült Észak-Erdélyen belül pedig a Székelyföld különállása újra elvesztette aktualitását, igaz, a fejlesztési programok regionális logikája ebben az időszakban is működött.¹¹⁵

Autonómia és homogenizálás: a Székelyföld a szocialista Romániában

A második bécsi döntés és 1944 ősze közötti „kis magyar világot”, amely alatt a Székelyföldön gyakorlatilag az 1918 előtti magyar közigazgatást állították vissza, egy még rövidebb közjáték követte 1944 novembere és 1945 márciusa között. Miután a szovjet és román csapatok visszafoglalták Észak-Erdélyt, a régió Sztálin nagypolitikai játszmáinak egyik mellékszínterévé vált. A román fennhatóság újbóli bevezetését Moszkva hónapokon át lebegtette, a szovjet igazgatás árnyékában pedig a helyi magyar elitekben ismét felvetődött a térség önállóságának vagy valamilyen különleges státuszának a lehetősége. Ez a bizonytalanság azonban Petru Groza kommunista dominanciájú kormányának 1945. március 6-i kinevezése után megszűnt, és az észak-erdélyi területek visszakerültek Romániához,¹¹⁶ amit 1947-ben a párizsi békeszerződés aláírása szentesített.

¹¹² Zahorán (2009): i. m. 144–146.

¹¹³ Mikó Imre tanulmányát lásd: Mikó Imre: A székely közületi kulturális önkormányzat. *Magyar Kisebbség*, (1934), 13. 365–378. és *Magyar Kisebbség*, (1934), 15–16. 441–464.

¹¹⁴ Erről lásd: Bárdi-Pál (2016): i. m. 478–485.

¹¹⁵ Bárdi-Pál (2016): i. m. 620–644. Lásd még: Egry Gábor: A mócok útján Székelyföldre? Elmaradottság, fejlesztéspolitika és regionalizmus a 20. század első felében. In Orbán (2018): i. m. 497. Továbbá Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest, Jaffa, 2015. 105–108., 189–201.

¹¹⁶ Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor (szerk.): *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Kolozsvár–Csíkszereda, Erdélyi Múzeumi

A Székelyföld ezt követően a népi demokratikus, majd szocialista Romániába integrálódott, szervesen illeszkedve a román közigazgatási rendszerbe.¹¹⁷ Ennek megfelelően a régió adminisztrációjának alakulása is az országos változásokat követte – az 1950-ben bevezetett tartományi beosztást, annak 1952-es, majd 1960-as módosítását, végül pedig az 1968-as „megyésítést”.¹¹⁸ Az integráció természetesen a fejlesztéseket is érintette: míg 1946-ban a háromszéki szakemberek még egy komplex, az egész térségre kiterjedő gazdasági programról tanácskoztak, a kiépülő kommunista diktatúra néhány éven belül más irányt szabott, és a Székelyföldet is betagolta a tervgazdálkodásba.¹¹⁹ Ugyanakkor az új politikai, társadalmi és gazdasági rend (államosítás, kollektivizálás stb.) bevezetését a régióban a magyar nemzetiségű párttagok hajtották végre.¹²⁰

Az 1950-es, 1960-as években a hagyományos társadalmi és gazdasági viszonyok jelentősen átalakultak (például megszűnt az önellátó gazdasági rendszer),¹²¹ ám paradox módon épp ekkor, a szigorú központosítás körülményei között éledt újjá – még ha csak részleges és meglehetősen torz formában is – a székelység helyi önrendelkezésének eszméje. A román vezetés idegenkedése ellenére¹²² ugyanis a szovjetek – és személyesen Sztálin – útmutatásai alapján¹²³ 1952-ben létrehozták a Székelyföld modern kori történetének egyetlen működő autonóm struktúráját, a „Magyar Autonóm Tartományt”¹²⁴ (románul *Regiunea Autonomă Maghiară*, a továbbiakban MAT).

Egyesület – Pro-Print, 2004. 54–107.

¹¹⁷ Az 1944 utáni időszakról lásd még: Lăcătușu–Lechințan–Pătrunjel (2003): i. m. 81–82.

¹¹⁸ Erről lásd: Ana Maria Petrescu: România. Evoluția istorică a organizării administrative. Delimitări teritoriale actuale. *Urbanismul – serie nouă*, (2012), 11. 56–61.

¹¹⁹ Bárdi–Pál (2016): i. m. 717., 722.

¹²⁰ Ezzel kapcsolatban Stefano Bottoni úgy fogalmaz, hogy a Magyar Autonóm Tartomány létrehozását is „a székellyöldi új magyar elit meggyőződéses sztálinizmus és példás fegyelmeztsége tette lehetővé”. Stefano Bottoni: A sztálini „kis Magyarország” megalakítása, 1952. In Bárdi Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Csíkszereda, Pro-Print, 2005. 314. (Kiemelés az eredetiben.) Lásd még: Bárdi–Pál (2016): i. m. 718–729.

¹²¹ Bárdi–Pál (2016): i. m. 722.

¹²² Mioara Anton: Un proiect controversat: Regiunea Autonomă Maghiară – de la modelul stalinist la recurența naționalistă. *Revista Istorică*, (2012), 3–4. 377–379.

¹²³ Stefano Bottoni: *Sztálin a székellyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*. Csíkszereda, Pro-Print, 2008. 41–45.

¹²⁴ Az eredetileg „Székely Autonóm Tartomány” megnevezést a Román Kommunista Párt első titkára, Gheorghe Gheorghiu-Dej szorgalmazására módosították „Magyar Autonóm Tartományra”. Lásd: Anton (2012): i. m. 379.

3. ábra: Marosvásárhely, a Magyar Autonóm Tartomány székhelye a városházával, a Kultúrpalotával és a Sztálin-szoborral (1956)

Forrás: Nagy Anna Éva / Azopan.ro

A MAT kapcsán Bárdi Nándor kiemeli, hogy a „Sztálin ajándékeként” kialakított autonómia egyfajta kísérlet volt a nemzetiségi kérdés idegen és kikényszerített modell alapján való megoldására, amely ugyanakkor azt is bizonyította, hogy a társadalom átalakítása nem vezet nemzeti konfliktushoz. Moszkva pedig akár zsarolhatta is vele a román vezetést.¹²⁵ A lenini és sztálini nemzetiségpolitika szellemében létrejött, 13 500 km² kiterjedésű, Marosvásárhely székhelyű autonóm tartomány magában foglalta a történelmi Székelyföld nagyobb részét. Lakossága (az 1956-os népszámlálás adatai alapján) több mint 730 ezer fő volt, amiből 77%-ot alkottak magyar, 20%-ot pedig román nemzetiségűek (a német, zsidó, cigány és egyéb nemzetiségűeken túl).¹²⁶

¹²⁵ Bárdi Nándor: Románia magyarságpolitikája 1918–1989. In Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Magyarok Romániában 1990–2015. Tanulmányok az erdélyi magyarságról*. Budapest, L'Harmattan, 2017. 64–65.

¹²⁶ Oláh Sándor: A Magyar Autonóm Tartomány a Román Népköztársaságban. Vázlatos statisztikai betájolás, különös tekintettel a gazdaságra. In Bárdi (2005): i. m. 617.

Stefano Bottoni monográfiájában úgy foglalja össze a MAT jellegét – és emlékeztet –, hogy egyszerre lehet rá tekinteni „kirakatként”, „magyar gettóként” és „üvegházként”. Vagyis az autonóm Székelyföld egy olyan terepnek bizonyult, ahol az autonómia – a totalitárius kommunista rendszeren belül – csak formálisan érvényesülhetett; amelyet le lehetett választani a romániai magyarság többi részétől, Erdély délkeleti sarkába „szorítva be” a kisebbségi jogok gyakorlását; illetve amely az otthonosság érzetét biztosította a helyi magyar többség számára, korlátozott, de kétségkívül létező magyar intézményrendszerrel.¹²⁷ Noha a nemzeti identitás megéltése továbbra sem volt teljesen szabad,¹²⁸ a tartományban a magyar nyelv hivatalos státuszt élvezett, kiépültek a regionális intézmények, és fejlődött a magyar kultúra. A többnyire magyar nemzetiségű – természetesen a román államhoz lojális kommunista – helyi elit tevékenysége olyan kereteket biztosított a székelyföldi magyarság számára, amilyenekkel az Erdély többi részén élő magyarok nem rendelkeztek (sőt, épp a MAT fennállásának időszakában szűkítették tovább a többi tartományban élő magyarok jogait). Mioara Anton viszont arra mutat rá, hogy a szovjet vezetők tanácsára megalapított MAT nemcsak a nacionalizmus lehetséges újjáéledése szempontjából aggasztotta a román hatóságokat, és keltett reménységet az autonómia kiterjesztésére a magyar kisebbségben, hanem gyakorlatilag újraindította az erdélyi kérdést a román–magyar államközi kapcsolatokban is.¹²⁹ Bár az utóbbi körülmény ténylegesen csekély relevanciával bírt, a MAT fennállásának kétségkívül volt szimbolikus jelentősége is: egy többéves időszakra megjelenítette a székelység különállását, még ha nem is állami szinten, hanem csupán egy centralizált diktatúra egyik közigazgatási egységként. A korábbi – és későbbi – időszakhoz képest, amikor egyáltalán nem jöhetett szóba az „etnikai alapú területi önkormányzat”, ez mindenképp látványos különbség volt.

Ennek a különállásnak, illetve magának az autonómiának a korlátait – és perspektíváját is – jól jelzi egyrészt az a tény, hogy sosem került sor az 1952-es alkotmányban is előírányzott tartományi státútum elfogadására,¹³⁰ másrészt az, hogy nem jelenhetett meg a MAT-ról szóló, Keszy-Harmath Sándor által szerkesztett monográfia sem.¹³¹ De a központból irányított tervgazdálkodás keretei között nem nyílt mód átfogó regionális fejlesztésre sem. Jóllehet a helyi elit az 1950-es évek végén megpróbálkozott egy ilyen tervezet kidolgozásával, a tartománynak inkább alárendelt szerep jutott az országos gazdaságfejlesztési programokban.¹³²

¹²⁷ Bottoni (2008): i. m. 425–428.

¹²⁸ Gagy József: Magyar Autonóm Tartomány: egy centralizációs kísérlet. Hatalom, értelmiség, társadalom. In Bárdi (2005): i. m. 404.

¹²⁹ Anton (2012): i. m. 382–384.

¹³⁰ Bottoni (2008): i. m. 89–91.

¹³¹ Bárdi (2017): i. m. 67–68. A monográfia végül 2009-ben látott napvilágot Nagy Béla gondozásában: Keszy-Harmath Sándor (szerk.): *Volt egyszer egy autonómia. Egy erdélyi monográfia 1959-ből*. Budapest, Szabad Tér Kft., 2009.

¹³² Bárdi-Pál (2016): i. m. 728–729.

A fokozatosan egyre „nemzetibbé” váló román kommunizmus még az ilyen korlátozott autonómiát sem tolerálhatta sokáig. A tartományt 1960-ban átszervezték – a történelmi Háromszéket leválasztották róla, helyette pedig román többségű területekkel egészítették ki –, és új nevet is kapott: Maros-Magyar Autonóm Tartomány (a továbbiakban: M-MAT) lett. Ráadásul a már csak alig több mint 61%-ban magyarok lakta tartomány¹³³ vezetésében is megnőtt a román nemzeti-ségű személyek száma. 1961-ben mind a marosvásárhelyi, mind pedig a tartományi első titkár posztjára román funkcionáriusokat neveztek ki, amit később további személycserék követtek.¹³⁴

Az új társadalompolitikai koncepció már az 1960-as évek közepétől a nemzeti kisebbségeket is integráló „szocialista nemzet” lett, a területi elkülönülés és a kollektív jogok helyébe pedig a homogenizáció elve lépett.¹³⁵ 1968-ban, a tartományi rendszer megszüntetésével együtt az M-MAT-ot is felszámolták, és bár a megyék visszaállításának előkészítésekor felmerült egy „nagy székely megye” kialakítása, valamint az egykori Háromszék beolvasztása Brassó megyébe, végül két magyar többségű (Hargita és Kovászna) és egy „részben magyar” megye (Maros) jött létre a történelmi Székelyföld területén.¹³⁶ Az új megyei elitcsoportok kezdetben szintén rendelkeztek bizonyos mozgástérrel, és támogathatták a helyi magyar kulturális élet fejlődését, de a „székelyföldi” keretek kiiktatásával a megyékhez kötődő helyi identitás, a „hargitaiság” és a „kovásznaiság” építése került előtérbe.¹³⁷ Nicolae Ceaușescu egyre erőteljesebben kibontakozó „homogenizációs” politikája végül – Erdély korábban magyar jellegű városainak elrománosodását-elrománosítását követően – a Székelyföldet is elérte.¹³⁸ A „sokoldalúan fejlett szocialista társadalom” koncepciója ugyanis nemcsak a modernizációt és a társadalmi különbségek megszüntetését jelentette, hanem hosszabb távon egységes – román identitású és nyelvű – lakossággal is számolt, megvalósítása így a magyar intézményrendszer fokozatos leépítését és elrománosítását vonta maga után a magyar többségű megyékben is. A továbbra is Bukarestből koordinált, de a korábbiakhoz képest intenzívebb helyi fejlesztéseknek¹³⁹ is volt egy ilyen (mellék)hatásuk: az erőltetett iparosítás és urbanizáció

¹³³ Bottoni (2008): i. m. 418.

¹³⁴ Bottoni (2008): i. m. 422–424.

¹³⁵ Bárdi (2017): i. m. 98–99.

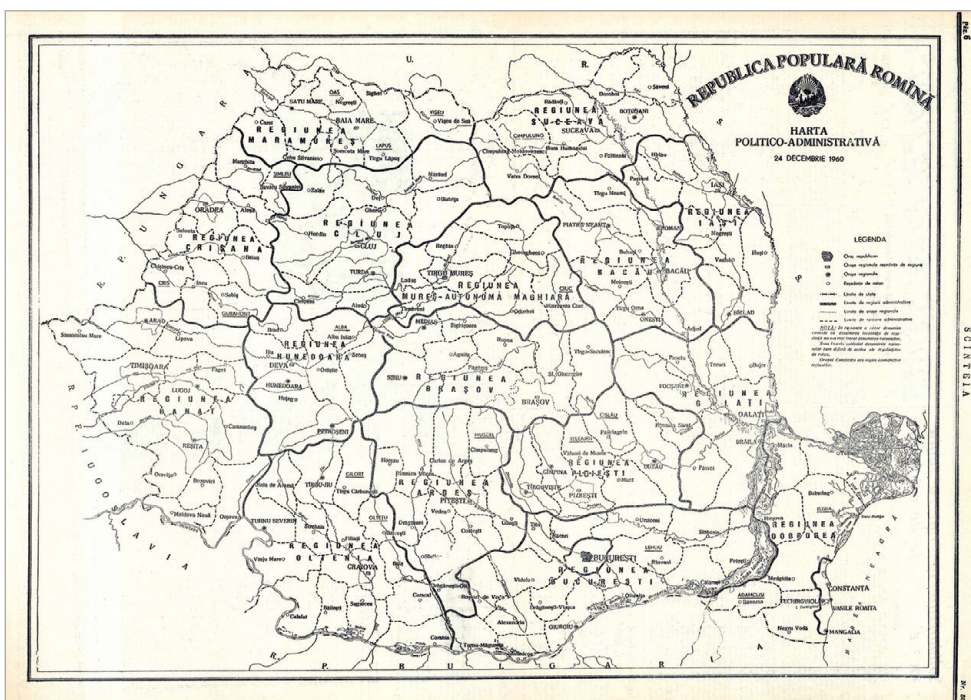
¹³⁶ Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965–1974*. Csíkszereda, Pro-Print, 2011. 33–45.

¹³⁷ Az előbbi kapcsán lásd: Biró A. Zoltán – Bodó Julianna: A „hargitaiság”. Egy régió kultúraépítési gyakorlatáról. *Átmenetek*, (1991), 2. 77–89. Az utóbbi kapcsán: Novák Csaba Zoltán – Tóth-Bartos András – Kelemen Kálmán Róbert: *Újjászületés, Háromszékből Kovászna. Kovászna megye megszerzése és intézményesülése 1968–1972*. Csíkszereda, Pro-Print, 2013. 243–244. Összefoglaló áttekintést lásd: Bárdi-Pál (2016): i. m. 703–707.

¹³⁸ Bővebben lásd: Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Holtvágányon. A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája II. 1974–1989*. Csíkszereda, Pro-Print, 2017; Bárdi-Pál (2016): i. m. 707–715.

¹³⁹ Bárdi-Pál (2016): i. m. 729–731.

következtében a régió városaiban – különösen Marosvásárhelyen – érezhetően nőni kezdett a román nemzetiségű lakosok aránya és társadalmi súlya.¹⁴⁰ A romániai – és benne a székelyföldi – magyarság közösségként való felszámolását csak Ceaușescu diktatúrájának 1989 végi, a közép- és kelet-európai államszocialista rendszerek bukásának kontextusában bekövetkezett gyors összeomlása tudta megállítani.

4. ábra: A Maros–Magyar Autonóm Tartomány a Román Népköztársaságban

Forrás: Scinteia, 1960. december 25.

Székelyföldi autonómia vagy székely nemzetépítés? A székely önrendelkezés 1989 után

A romániai diktatúra bukása nemcsak a nemzeti kommunista rezsim végét jelentette, hanem az Erdélyben egyre nyomasztóbbá váló román nemzetállam-építés átmeneti megtorpanásával is járt.¹⁴¹ A magyar kisebbség vezetői abban bíztak, hogy az új, még körvonalazódó demokratikus viszonyok közepette a romániai

¹⁴⁰ Bárdi–Pál (2016): i. m. 774–785.

¹⁴¹ Ezzel kapcsolatban lásd: Sipos Zoltán – Szabó Tünde: Mit szúrtunk el az elmúlt 30 évben? Salat Leventét kérdeztük (1.). *Átlátszó Erdély*, 2020. február 24.

magyarság nemzeti egyenjogúságra tehet szert.¹⁴² Az általános eufória és a magyar-román egymásra találás azonban csak néhány hétig tartott: egy sor incidens, majd az 1990. márciusi marosvásárhelyi etnikai konfliktus¹⁴³ és annak kezelése világossá tette, hogy a régi-új román hatalom továbbra is elutasítja a kollektív kisebbségi jogokat.¹⁴⁴ Az ilyen jellegű igényeket – főképp pedig az autonómiára vonatkozó magyar követeléseket¹⁴⁵ – a román politikai és értelmiségi elit, valamint a közvélemény túlnyomó része az ország integritásának veszélyeztetéseként és a magyar revizionizmus megnyilvánulásaként értelmezte, és ekképp is viszonyult hozzájuk. Az 1991 végén elfogadott új román alkotmány első szakaszába ismét bekerült az „egységes és oszthatatlan nemzetállam” fogalma, a szélsőséges román nacionalisták pedig rendre az erdélyi és főképp a székelyföldi magyarok románellenességével és szeparatizmusával riogattak.¹⁴⁶

Ebben a kontextusban a romániai magyarság politikai képviselőtét ellátó Romániai Magyar Demokrata Szövetség (a továbbiakban: RMDSZ) az önrendelkezés érvényesítésének erőltetése helyett¹⁴⁷ a fokozatos reformok útját választotta, és egyfajta „párhuzamos társadalomépítésbe” kezdett. Ez a koncepció egyszerre foglalta magában a többségi (román) társadalomba való integrációt és a tőle való, bizonyos mértékű elkülönülést – mindezt az RMDSZ a román hatalommal kötött kompromisszumok sorával és kormányzati szerepvállalásaival érvényesíti. A Kiss Tamás által „aszimmetrikus akkomodációként” leírt jelenség¹⁴⁸ azt takarja, hogy

¹⁴² Bővebben lásd: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése (1989–1990)*. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2014.

¹⁴³ Nicolae Ceaușescu bukása után Marosvásárhelyen a magyar emancipatorikus törekvések ellen a román nacionalisták sikeresen mozgósították a helyi – de főképp a környező falvakban élő – románokat, akik többször is rátámadtak a város magyar lakóira. A március 16–21. közötti zavargások több halálos áldozattal jártak, és hosszú időre meghatározták az interetnikus kapcsolatokat Marosvásárhelyen.

¹⁴⁴ Bővebben lásd: László Márton – Novák Csaba Zoltán: *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16–21*. Csíkszereda, Pro-Print, 2012.

¹⁴⁵ Ezzel kapcsolatban lásd: Borbély Zsolt Attila: *Az erdélyi magyar politikai érdekképviselőt négyed évszázada*. Kolozsvár, Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, 2015. 36–38. Vö.: Magyar Nándor László – Magyar-Vincze Enikő – Birtók József: *Ünnepélyes keretek közt végre kimondani. Adalékok az agyagfalvi botrány és hátterének feltárásához*. Kézirat. A Jakabffy Elemér Alapítvány kéziratkatalógusa, Kolozsvár, 1991. Leltári szám: K802.

¹⁴⁶ Zahorán Csaba: Rendszerváltás a Székelyföldön. A romániai rendszerváltás etnikai vetülete. In Krausz Tamás – Mitrovits Miklós – Zahorán Csaba (szerk.): *Rendszerváltás és történelem. Tanulmányok a kelet-európai átalakulásról*. Budapest, L'Harmattan, 2010. 141–173. A székelyföldi románság 1989 utáni helyzetéről lásd még: Lăcătușu–Lechința–Pătrunjel (2003): i. m. 83–85.

¹⁴⁷ Ezzel kapcsolatban lásd: Borbély (2015): i. m. 66–70. Vö.: Domokos Géza: *Esély. Visszaemlékezés 1989–1992*. I–III. kötet. Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 1996–1998; Körössi P. József: *A magyar kártya. Beszélgetés Markó Bélával*. Budapest, Kossuth, 2013. 210–225.

¹⁴⁸ Kiss Tamás: Marginalizáció, etnikai párhuzamosság és aszimmetrikus akkomodáció. Az erdélyi magyar közösséget érintő társadalmi és politikai folyamatok. *Magyar Kisebbség*, 20. (2015), 1–2. 30–64.

a szövetségnek ugyan gyakorlatilag fel kellett adnia az autonómiatörekvéseket, ám komoly eredményeket is kieszközölt. A „romániai magyar társadalom” természetesen messze nem független a román közegtől – a nemzetállami kereteken belül ez nem is lehetséges –, és gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális és egyéb szempontból is ezer szállal kötődik hozzá. Az állami struktúrákon belül és mellett kiépült magyar intézményrendszer azonban lehetővé teszi a magyar kisebbség etnokulturális reprodukcióját. Különösen érvényes ez a székelyföldi megyékben, amelyek kiterjedt magyar oktatási és kulturális intézményhálózattal rendelkeznek, a magyar választók pedig többnyire magyar nemzetiségű parlamenti képviselőket, valamint magyar többségű helyhatósági (önkormányzati) testületeket és vezetőket választanak. A decentralizáció előrehaladtában és az anyanyelvhasználati és egyéb kisebbségi jogok érvényesülésében ugyanakkor nagy szerepe volt Románia euroatlanti integráció melletti elköteleződésének, ami 2007-ben az ország uniós csatlakozásához vezetett.

A székelyföldi helyi hatalom tartós birtoklása és a kisebbségi magyar intézményrendszer létrehozása egy olyan berendezkedés – Tánczos Vilmos megfogalmazásában „kettős hatalmi szerkezet” – létrejöttéhez vezetett a magyar többségű megyékben,¹⁴⁹ amelyet egyszerre több oldalról is bírálunk. A román nacionalisták a román nemzetállami eszme csorbulásaként értelmezik az 1990 óta kialakult székelyföldi helyzetet, és a helyi románság elnyomására és asszimilációjára panaszkodnak. A „számbéli kisebbségben élő” románok képviselőiben fellépő szervezetek általában az – elfogadhatatlan – „etnikai alapú területi autonómia”¹⁵⁰ de facto megvalósulásaként értelmezik az RMDSZ „székelyföldi etnokráciáját”, ami Magyarország folyamatos revizionista törekvéseivel együtt komoly fenyegetést jelent Románia területi integritására.¹⁵¹ Különböző beadványaikban, emlékirataikban, kiadványok sorában és számos parlamenti interpellációban arra figyelmeztetnek, hogy Hargita és Kovászna megyében „megszűnt a román állam tekintélye”,¹⁵² a régió pedig úgy működik, mint egy „állam az államban, himnusszal, zászlóval, címerrel”.¹⁵³

¹⁴⁹ Tánczos Vilmos: Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön. *Magyar Kisebbség*, 4. (1998), 2. 339–362.

¹⁵⁰ Zahorán Csaba: „A Székelyföld nem létezik!” A székelyföldi autonómia az 1989 utáni román politikai diskurzusban. In Lagzi Gábor (szerk.): *Közép-Európa a 21. század küszöbén: regionális identitás és civil társadalom*. Veszprém, Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar Társadalomtudományok és Nemzetközi Tanulmányok Intézet, 2014. 65–96.

¹⁵¹ Lásd például Maria Cobianu-Băcanu: *S.O.S. românii din Covasna și Harghita*. Târgu-Mureș, Petru Maior, 1998; Ioan Lăcătușu: *Tendințe de enclavizare a unui spațiu românesc – Harghita și Covasna*. București, România Pur și Simplu, 2004; Radu Baltasiu – Gabriel Săpunaru – Ovidiana Bulumac: *Slăbirea comunității românești din Harghita-Covasna – raport de cercetare*. București, Etnologică, 2013.

¹⁵² Senatul României: *Moțiune privind incapacitatea Guvernului de a asigura exercitarea autorității Statului pe întreg teritoriul țării*.

¹⁵³ Memorandum adoptat de participanții la Adunarea Forumului Civic al Românilor din județele Covasna, Harghita și Mureș, Toplița, 20 martie 2010. In Ioan Sabău-Pop – Ioan Lăcătușu (szerk.): *Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș în slujba dăinuirii neamului românesc în Transilvania: FCRCHM 2005–2015*. Sfântu-Gheorghe, Eurocarpatia, 2015. 108.

5. ábra: A 2000-ben helyreállított Vasszékely szobra Székelyudvarhelyen (2016)

Forrás: a szerző felvétele

A román vészjelzések ellenére azonban a „helyi magyar hatalomnak” komoly határokat szab a román állam szerkezete: a központi hatóságok, különösen a prefektúrák, illetve a karhatalom működése, továbbá például a pénzforrások elosztása csak korlátozott önkormányzatiságot tesz lehetővé.¹⁵⁴ Épp erre hivatkoznak a román nyilvánosságban többnyire „radikálisként” emlegetett magyar csoportok, amelyek keveslik az elért eredményeket, és tulajdonképpen az önrendelkezés eszméjének elárulásával vádolják az RMDSZ-t. Az 1990-es években ugyanis az autonómia kiemelt célként fogalmazódott meg az RMDSZ-en belül,¹⁵⁵ ám a különféle kormánykoalíciókban való részvétellel¹⁵⁶ lekerült a napirendről. A szövetség által szorgalmazott kisebbségi törvényt (benne a kulturális autonómiával)¹⁵⁷ és a magyar közösségek számára

¹⁵⁴ Tánczos (1998): i. m. 342–346., 348–353.

¹⁵⁵ Kántor Zoltán – Majtényi Balázs: Autonómia-modellek Erdélyben – Jövőkép és stratégia. *Magyar Kisebbség*, 9. (2004), 1–2. 6–10.; Bakk Miklós: Az autonómia-tervek két szakasza Erdélyben 1991 után. *Magyar Kisebbség*, 9. (2004), 1–2. 39–50.

¹⁵⁶ Az RMDSZ először 1996–2000 között, majd 2004–2008, 2009–2012 és 2014–2015 között volt (2020 óta pedig újra) tagja az aktuális kormánykoalíciónak, míg 2000–2004 között kívülről támogatta a kormányt.

¹⁵⁷ A 2005-ös kisebbségi törvénytervezettel kapcsolatban lásd a *Magyar Kisebbség*, (2005), 1–2. számát.

kedvező közigazgatási reformot (benne egy magyar többségű székelyföldi fejlesztési régió kialakításával) pedig azóta sem sikerült keresztülvinni.¹⁵⁸

Az 1989-es fordulat óta ismét jelentkező, de az 1990-es évek végén háttérbe kerülő romániai magyar autonómiatörekvésekben¹⁵⁹ az RMDSZ ellenzékének intézményesülése jelentett újabb változást a 2000-es évek elején. Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (majd az Erdélyi Magyar Néppárt) és a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) megalapítása után – Románia EU-s integrációjának kontextusában – az autonómia követelése visszatért a romániai nyilvánosságba. Az 1918 végén Budapesten megalakult történelmi Székely Nemzeti Tanácsra saját elődjeként hivatkozó¹⁶⁰ SZNT 2004-ben fogadta el autonómiastatútumát. Ez a Csapó I. József volt RMDSZ-es szenátor által az 1990-es években kidolgozott, a „belső önrendelkezés elvéből” kiinduló tervezetből született, és részletesen szabályozza az elképzelt autonóm régió működését. A statútum 1. szakaszának első két pontja kimondja, hogy:

„1. Történelmi azonosságának kifejezéseként, polgárai esélyegyenlőségének biztosítása érdekében, a magyar nemzeti önazonosság védelmében, Székelyföld lakossága önkormányzati közösséggé alakul. 2. Székelyföld közigazgatási rendje a földrajzi, gazdasági, társadalmi és kulturális körülményekre, lakosságának arra a történelmi óhajára épül, hogy autonómiát biztosítsanak számára.”

A tervezet közel 130 szakaszban ismerteti a Székelyföld („Terra Siculorum/Ținutul Secuiesc”) kiterjedését, az autonómia szerkezetét és működését,¹⁶¹ a nemzeti/országos/regionális kötődésekkel párhuzamos helyi identitások továbbélését figyelembe véve pedig felelevenítené és integrálná a hagyományos székeket. A közel 10 000 km² területű, több mint 800 000 lakosú (akiknek több mint háromnegyede magyar) régió¹⁶² létrehozására irányuló törvényjavaslatot a román parlament elé is beterjesztették, ám az érdemi vita nélkül elvetette – mint az „alkotmány első szakaszával ellentétes” kezdeményezést. Az SZNT ezért 2006–2008 között egy „nem hivatalos népszavazást” is lebonyolított a Székelyföldön, amelyen a közel 400 000 szavazatra jogosult személyből több mint 200 000-en vettek részt, többségük (több mint 99%) pedig

¹⁵⁸ Erről bővebben lásd: Bajtalan Hunor: Székelyföld a romániai régióépítés keresztútjében. *Magyar Kisebbség*, 21. (2016), 1. 7–37.

¹⁵⁹ Az erdélyi magyar autonómiatörekvésekkel kapcsolatban lásd: Bognár Zoltán: A romániai magyar autonómiatörekvések kronológiája 1989–2004. *Adatbank – Erdélyi Magyar Elektronikus Könyvtár*; Bakk Miklós: Az autonómia-tervezetek és -viták kronológiája. *Mensura Transylvanica*, 2017. június 27. A tervezetek elemzését lásd: Bognár Zoltán: Romániai magyar autonómiakoncepciók. Az 1989 és 2006 között kidolgozott törvénytervezetek. *Társadalom és Politika*, 4. (2008), 1–2. 85–117.

¹⁶⁰ A Székely Nemzeti Tanács budapesti ünnepi ülésének határozattervezetei. *Székely Nép*, 2010. november 19. Ezzel kapcsolatban lásd: Zahorán Csaba: Reciklált történelem. A múlt instrumentalizálása a jelenlegi magyar és román nemzetépítésben. *Aetas*, 34. (2019), 1. 18–37.

¹⁶¹ Lásd: Székely Nemzeti Tanács: *Székelyföld autonómia statútuma*. Sepsiszentgyörgy, [k. n], 2009.

¹⁶² A Magyar Élettér Alapítvány által az SZNT tervezete alapján készített térkép adatai szerint a „jelenlegi Székelyföld” területe 9980 km², lakossága 809 ezer fő, amiből 613 ezer (76%) magyar.

támogatta az autonómiát. Noha az SZNT nyilatkozata szerint „[a] népszavazás eredménye egyértelműen igazolja: a székely nép, Székelyföld polgárai élni akarnak az önrendelkezés jogával, és ennek alapján határozottan igénylik Székelyföldnek, mint autonóm közigazgatási régiónak törvény általi létrehozását”, az akciót a román kormányzat a törvényjavaslathoz hasonlóan figyelmen kívül hagyta.

Az autonómiatervezeteket viszont nem csak román részről érték kritikák. Például Varga Attila RMDSZ-es képviselő és alkotmányjogász¹⁶³ úgy vélte, hogy a törvénytervezet benyújtása kompromittálta és „mitikus céllá” tette az autonómia gondolatát, ellehetetlenítve a vitát a román partnerekkel.¹⁶⁴ Szerinte a Csapó-féle javaslat – több más elképzeléshez hasonlóan – abból a szempontból is téves, hogy a nemzetállami felfogást tükrözve tulajdonképpen egy „székelyföldi nemzetállamot” valósítana meg a román egységes nemzetállamon belül.¹⁶⁵ Mások azt is kifogásolják, hogy az autonómiatervek szerzői túl keveset foglalkoznak a régió viszonylagos elmaradottságával, az elvándorlással és a helyi interetnikus kapcsolatokkal, és hogy a román aktorokkal való egyeztetésre sem kerül sor.¹⁶⁶

A román ellenállás dacára azonban az SZNT folytatta a székelyföldi nemzetépítést, és – ahogy arra Patakfalvi-Czirják Ágnes is rámutatott – fokozatosan a „virtuális államiság” egyre több elemével próbálja felruházni a tervezett régiót.¹⁶⁷ Az 1921-ben megkomponált „székely himnusz” mellé 2004-ben megalkotta a kékarany színű, napcsillagos-holdas „székely zászlót” és címert, amelyeket 2009-ben a Székelyföld jelképeinek nyilvánított, bevezette – és minden év március 10-én rendszeresen megtartja – a régió ünnepének szánt „Székely Szabadság Napját”,¹⁶⁸ és létezik már székely bélyeg, valamint „SIC”-gépkocsijel is. A székely autonómia melletti mozgósítást szolgálják az olyan akciók is, mint a „Székelyek Nagy Menetelése”¹⁶⁹ vagy az őrtüzek,¹⁷⁰ de a regionális identitás erősítéséből az RMDSZ helyi vezetői is kiveszik a részüket, például a Székely Vágta¹⁷¹ támogatásával, továbbá

¹⁶³ Varga Attila 2016 óta a román alkotmánybíróság tagja.

¹⁶⁴ Varga Attila: Autonómia – mint politikai beszédtema, mint társadalmi igény, mint közjogi állapot. *Magyar Kisebbség*, 9. (2004), 1–2. 213.

¹⁶⁵ Varga (2004): i. m. 213.

¹⁶⁶ Például egy interjúban Salat Levente. Lásd: Kertész Melinda: Nem elég frusztrált a romániai magyarság az autonómiához? *Transindex*, 2013. szeptember 20. Lásd még például: Jakab Attila: *Székelyföld. Mítosz és valóság*. Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, 2005. 31–34.

¹⁶⁷ Bővebben lásd: Patakfalvi-Czirják Ágnes: *A székely zászló a politikától a hétköznapiig*. Budapest, Napvilág, 2021. Különösen: 36–48.

¹⁶⁸ Erről lásd: Patakfalvi-Czirják Ágnes: Ünnepélyes keretek közt újra és újra kimondani. A Székely Szabadság Napjának elemzése. In Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *Ünnep és felejtés. Emlékezet, identitás, politika*. Budapest, Pesti Kalligram, 2018. 216–247.

¹⁶⁹ Lásd például: Rostás Szabolcs: Székelyföld autonómiát követel. *Magyar Nemzet*, 2013. október 28. 1., 9.

¹⁷⁰ Lásd például: D. Nagy István: Őrtüzekkel az önrendelkezésért. *Háromszék*, 2019. október 28.

¹⁷¹ Lásd: www.szekelyvagta.ro

olyan kiadványok finanszírozásával, mint a *Székelység története* oktatási segédkönyv¹⁷² vagy a háromkötetes *Székelyföld története* című reprezentatív szakmunka.¹⁷³ Mindez a nemzeti vagy regionális önrendelkezés tipikus megnyilvánulásának tekinthető, még ha az RMDSZ és az SZNT is egyaránt elzárkózik mind a szeparatizmustól, mind pedig a székelységet önálló nemzetként meghatározó koncepciótól.¹⁷⁴

Az utóbbi viszont nem idegen azoktól a radikálisabb csoportoktól, amelyek a székelységet – a magyaroktól is megkülönböztetett – önálló, a szkíta–hun származás és az őshonosság tudatára építő nemzeti közösségként fogalmazzák meg. Ilyen hangok már az 1990-es évek elején feltűntek,¹⁷⁵ de később, az ezredforduló utáni autonómista mozgalmon belül kaptak új lendületre. Az utóbbiak közül például Borsos Géza, az SZNT egyik vezetője a népeknek a nemzetközi jogban is elismert önrendelkezési jogára hivatkozik:

„A történelem során a székelység mindég is székely népként, székely nemzetként határozta meg önmagát, Székelyföldet pedig a »mű országunk«-ként¹⁷⁶ nevezte meg. Utoljára 1918-ban, a Székely Nemzeti Tanács akkori alakulásakor tette ezt egyértelművé. Ennek a stratégiának megfelelő fogalmak: »székely nép«, »székely nemzet«, népek önrendelkezési joga, társnemzet, szövetségi állam stb. Fő jellegzetessége, hogy a magát népként meghatározó közösség önkaratából táplálkozó és önjelére támaszkodó egységes fellépéssel próbálja célját, területi önigazgatását, függetlenségét elérni.”¹⁷⁷

A székelység önállóságának hívei a román állam mellett azokat is bírálják, akik a kisebbségi jogérvényesítés útját választották, továbbá akik a székelyekre a magyarság egyik alcsoporthaként tekintenek.¹⁷⁸ Hasonló logikára támaszkodhatott az a kezdeményezés is, amellyel 2017-ben a „Székely Világszövetségnek” nevezett szervezet a székelység magyarországi nemzeti kisebbségként való bejegyzését próbálta meg elérni. Az USA-ból működő csoport vezetője szerint ugyanis ha más or-

¹⁷² Hermann Gusztáv Mihály (főszerk.): *A székelység története. Tankönyv és kézikönyv diákoknak és felnőtteknek*. Székelyudvarhely, Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont, 2015; Vö.: Marius Diaconescu: Mit și manipulare prin manualul de istorie a secuilor. *Historia*, (2013), 134. 19–23.; Hermann Gusztáv Mihály: Védőbeszéd „tévelygő történészekért”. *Transindex*, 2013. március 20.

¹⁷³ Az MTA BTK könyvbemutatójának felvétele. Lásd: <https://mtabtk.videotorium.hu/hu/channel-s/2109/a-szekelyfold-tortenete-i-iii-monografia-bemutatoja>

¹⁷⁴ Lásd például a 2008 óta az SZNT élén álló Izsák Balázs írását: A székelység a magyar nemzet része. *Székely Nemzeti Tanács*, 2018. július 21.

¹⁷⁵ Hermann Gusztáv Mihály: A székelység-tudat változásai. In *A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból, 2001. október 10–12.* Csíkszereda, Székelyföld 2000 Munkacsoport, 2002. 343–352.

¹⁷⁶ Értsd: „a mi országunk”.

¹⁷⁷ Borsos Géza: „Székelyek kettős szorításban”. In Borsos Géza – Patrubby Miklós: *Nemzet-e, vagy nép-e a székelység? Netán kisebbség?* Magyarságtudományi Füzetek – Kisenciklopédia 26. Budapest, Magyarok Világszövetsége, 2015. 74. Lásd még: Borsos Géza: A Székely Nemzet időben és térben. *Székely Nemzeti Tanács*, 2008. augusztus 12.

¹⁷⁸ Borsos (2015): i. m. 75.; Benkő Emőke: A székely nép hóhérai közöttünk vannak. In Borsos–Patrubby (2015): i. m. 83–89.

szágokban, sőt az ENSZ-ben is elfogadják a székelyeket „őshonos népcsoportként”, az nemcsak az autonómia, hanem „az önrendelkezés kinyilvánítása, a függetlenedés felé” is utat nyithat.¹⁷⁹ A kísérlet azonban elbukott: az MTA TK Kisebbségkutató Intézete, amelytől az illetékes hatóságok szakmai állásfoglalást kértek, a székelyeket az „etnikulturális értelemben vett modern magyar nemzet részeként” határozta meg, megállapítva, hogy „[a] magyarországi nemzetiségként való hivatalos elismertetés objektív és törvényi feltételei tehát nem állnak fent”.¹⁸⁰

6. ábra: A Székelyek Nagy Menetelése (2013. október 27.)

Forrás: Albert Levente felvétele

Ezek a (külön)vélemények, csakúgy, mint a még radikálisabb felvetések¹⁸¹ azonban nem tudnak versenyre kelni az SZNT, az RMDSZ vagy akár az Erdélyi Magyar Néppárt (újabbán az Erdélyi Magyar Szövetség) autonomista, illetve regionalista diskurzusaival, amelyekhez képest marginálisnak számítanak. Igaz, még az autonomista „fősodor” is meglehetősen féloldalas, hiszen a román pártok változatlanul elzárkóznak a kérdés megvitatásától. Az SZNT kezdeményezésein túl nem si-

¹⁷⁹ Bakó Bea: Öngyilkosság lenne bármelyik pártnak, ha nem ismernék el a székelyeket. *Azonnali*, 2017. augusztus 2.

¹⁸⁰ A székelység a magyar nemzet része. *Magyar Tudományos Akadémia*, 2018. július 9.

¹⁸¹ Ezzel kapcsolatban lásd Patakfalvi-Czirják Ágnes: Nacionalista szubkultúra és közösség-építés – a Hatvannégy Vármegye Ifúsági Mozgalom Erdélyben. *Replika*, (2017), 5. 165–189.

került a fejlesztési régiók átrajzolása sem, ami során az RMDSZ szakemberei és a nyilvános vitába bekapcsolódó értelmiségiek az Európai Unió által kínált keretek között – és az EU „nyelvén” – fogalmazták meg a térség modernizációját az etnoregionális törekvésekkel ötvöző elképzeléseket, mintegy folytatva az immár százéves hagyományt.¹⁸² A román politikai elit részéről szinte egyöntetű ellenkezés fogadta az RMDSZ 2014-ben közzétett, a dél-tiroli autonómiát mintául vevő tervezetét is,¹⁸³ és a parlamentben is rendszeresen leszavazzák az időnként újra és újra benyújtott autonómia-törvényjavaslatot.

Az egységes román nemzetállam doktrínájának hívei mindeközben az Európai Unióban az utóbbi évtizedekben felmerült problémákra is hivatkozhatnak. A bevándorlás következtében kialakult társadalmi feszültségek, illetve a szeparatista jelenségek erősödése (például Katalónia, Skócia vagy Belgium esetében) ugyanis látszólag mind a kollektív kisebbségi jogok és az autonómia biztosítása ellen szólnak. Ezen túl a székelyföldi magyar autonomista mozgalmat sokan még ma is a „hagyományos” magyar revizionizmus aktuális megnyilvánulásaként értékeli,¹⁸⁴ noha a különféle szeparatista és autonomista csoportoktól (pl. ETA, IRA stb.) eltérően a székelyföldi önrendelkezés hívei kitartanak a békés eszközök mellett.¹⁸⁵ Ennek alternatívája – az erőszak – pedig egyelőre csak fikciós művek lapjain bukkant fel.¹⁸⁶ Pedig a „belső önrendelkezést”¹⁸⁷ biztosító székelyföldi autonómia kétségkívül nagymértékben hozzájárulhatna a romániai magyarság közel felét magában foglaló székelyföldi magyar közösség helyzetének méltányos rendezéséhez. Annál is inkább, hogy a régió – ahogy Bodó Barna megjegyzi – kiterjedésével és népességével még *független* államokat is megelőz Európában (például Máltát, Ciprust vagy Luxemburgot), és besorolható lenne az Európai Unió NUTS-2 szintű régiói közé.¹⁸⁸ A székely megyék azonban továbbra is az 1998-as törvényi szabályozást követően Gyulafehérvár székhellyel létrehozott és alig 30%-ban magyarok által lakott „Központi

¹⁸² Lásd például: Kolombán Gábor: A Székelyföld fejlődési esélyei a román területfejlesztési politika keretei közt. *Magyar Kisebbség*, 8. (2003), 2–3. 5–35. Továbbá a vitaindítóra írt hozzászólásokat: Csutak István: *Új? Régi? Jó?* Marosvásárhely, RMDSZ, 2007; Modernizációs kerekasztal, 1. rész. *Transindex*, 2008. január 24. és Modernizációs kerekasztal, 2. rész. *Transindex*, 2008. január 25.

¹⁸³ Rostás Szabolcs – Kiss Előd-Gergely: Össztűz az RMDSZ autonómia-tervezetére. *Kronika Online*, 2014. szeptember 21.

¹⁸⁴ Újabbán lásd: Florin Abraham: Tratatul de la Trianon și mitologia politică revizionistă: abordări tradiționale și recente. In Pușcaș–Sava (2020): i. m. 267.

¹⁸⁵ Igaz, a szélsőséges Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom két kézdivásárhelyi vezetőjének kétes „terror-ügye” ezt a fenyegetést van hivatva igazolni. Lásd: Bak Miklós: A „székely terrorizmus” és a román „deep state”. *Élet és Irodalom*, 2016. szeptember 2. 9.; Szócs Levente: Titkolja a bíróság, miért ítélte el Bekét és Szócsöt a „székely terrorperben”. *Átlátszó Erdély*, 2019. május 25.

¹⁸⁶ Lásd David Autere: *Máglyatűz. A háború peremén*. Budapest, Reakció, 2018.

¹⁸⁷ Lásd Majtényi Balázs: *A nemzetállam új ruhája. A többkultúrájú politikai közösség magyarországi intézményesülése*. Budapest, Kisebbségkutató Intézet, 2007. 84–88., 225–226.

¹⁸⁸ Bodó Barna: Jövőkép, autonómia – székely közigazgatás. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, (2018), 1. k. sz. 14.

Régióhoz” (*Regiunea Centru*) tartoznak, még ha román politikusok részéről időnként fel is merül, hogy az egyes megyéket akár különböző fejlesztési régiókba is be lehetne osztani.¹⁸⁹ Ez megbontaná az ország közepén lévő „magyar tömböt” – mint ahogy arra már többször is volt példa Trianon után¹⁹⁰ –, ami az asszimiláló nemzetállam mechanizmusával kezelné a „székelyföldi szeparatizmus” kihívását.

Az utóbbi évtizedben a székely önrendelkezés kérdése annyiban változott, hogy jóllehet már Romániának sem kell megfelelnie az euroatlanti csatlakozáshoz kapcsolódó elvárásoknak, az uniós fórumokon egyúttal új lehetőségek is nyíltak a kisebbségi jogérvényesítés előtt. Igaz, ezek megragadása nem egyszerű az alapvetően nemzetállamokra épülő – így a nemzeti kisebbségek kollektív jogai iránt kevésbé elkötelezett –, továbbá számos strukturális problémával küszködő EU-ban. De 2010 után új helyzetet teremtett a Fidesz–KDNP nemzetpolitikája is. Noha a külhoni magyar közösségek autonómiája erőteljes támogatást élvez a kormányzati diskurzusban, a magyarországi könnyített honosítás és a kettős állampolgárság tömeges felvétele inkább egy másik irányba mutat. A 2010 utáni intézkedések ugyanis elsősorban a határon túli magyarok *egyéni* és *magyarországi* emancipációját és integrációját könnyítik meg, Budapest egyre nagyobb összegű célzott támogatásai pedig szintén a Magyarországhoz való kötődés szorosabbra húzását szolgálják. Úgy tűnik, hogy az a transzszuverén nemzetépítés,¹⁹¹ amelyet az egymást követő Orbán-kormányok a „nemzet határokon felüli újraegyesítése”¹⁹² jegyében folytatnak, nemcsak Bukaresttel¹⁹³ és a magyarság romániai integrációjával kel versenyre, hanem a román nemzetállamiság falaiba ütközve egyébként is gyengülni látszó székelyföldi autonomista mozgalom erejét is visszafogja.

Tanulságok

A székely önrendelkezés vagy legalábbis valamilyen székely különállás eszméje végighúzódtott a Székelyföld 19–20. századi történelmében. Ám míg a dualista Magyarországon a székelyföldi magyar lakosság megelégedett a regionális identitás megőrzésével és ápolásával, valamint a helyi modernizációs törekvésekkel, a történelmi államkeretek széthullása az I. világháború végén indokoltta tette a székely

¹⁸⁹ Bajtalan (2016): i. m. 16.; Ioan Ianoș – Gabriel Pascariu: Începuturile politicii regionale în România. *Urbanismul*, (2012), 11. 74–79.

¹⁹⁰ A királyi diktatúra idején (1938–1940 között), a népi demokrácia első éveiben (1950–1952), majd a MAT átszervezése után (1960–1968 között). Lásd: Petrescu (2012): i. m. 57–59.

¹⁹¹ Csergő Zsuzsanna – James M. Goldgeier: Nacionalista stratégiák és európai integráció. *Regio*, (2018), 2. 5–56.

¹⁹² A jövőt illetően hinni kell az egy isteni örök igazságban. Interjú Kövér Lászlóval. *Magyar Nemzet*, 2020. június 3. 5.

¹⁹³ Dan Tăpălagă: Jocul lui Orbán Viktor în Transilvania. *G4 Media*, 2019. október 7.; Sabina Fati: Poate recupera România de la Ungaria părghiile de putere pierdute? *Dw*, 2021. április 29.

önállóság felelevenítését. Noha ez, számos más kérészállamhoz hasonlóan, egyfajta kényszermegoldásként merült fel az idegen – jelen esetben a román – hódítással szemben, 1918/1919 fordulóján úgy tűnhetett, hogy a háború lezárásának egyik meghatározó ideológiai alapvetése, a wilsoni „népek önrendelkezésének elve” legitimálhatja ezt a törekvést. A Magyarország területi integritásának megőrzésére törekvő központi és helyi magyar éltek tanácstalansága és erőtlensége, valamint az ellenérdekelt román fél gyors és határozott fellépése következtében azonban az önálló székely állam megalapítása végül elmaradt, és a párizsi békekonferencia során is inkább más szempontok érvényesültek. A székely önrendelkezés ettől kezdve – a II. világháború végéig – a revízió és a Románián belüli autonómia közötti skálán fogalmazódott meg. Noha az utóbbit is gyakran átmeneti megoldásként képzelték el a revízió megvalósulásáig, a tényleges helyi önkormányzatra szinte mindenki a székely(földi magyar) közösség megmaradásának elengedhetetlen biztosítékeként tekintett. Intézményesülésére azonban csak a II. világháború után, egy néhány éves időszakban – a MAT (és részben az M-MAT) kialakításával – került sor, mégpedig a kommunista diktatúra alatt. Az 1989 végi romániai fordulat után az önálló székely állam létrehozása – különösen egy másik ország közepén – továbbra sem tűnik életszerűnek, az Európa más részein sikerrel alkalmazott autonómia viszont népszerű elképzelésként és mozgósító jelszökeént került vissza a helyi magyar nyilvánosságba. A román közbeszédben azonban olyan „mumusként” jelenik meg, amivel csak ijesztgetni lehet a közvéleményt, de tárgyalni nem lehet róla. A diktatúra bukása óta eltelt több mint három évtizedben így sem a területi autonómiára, sem a regionalizációra, illetve a – korszakban valamilyen formában végig jelen lévő – gazdaságfejlesztésre irányuló romániai magyar elképzeléseket nem sikerült összhangba hozni a román nemzetállam-építéssel. Ez hozzájárulhatott a magyar nemzetpolitikai stratégia módosulásához, amely 2010 után már elsősorban nem az autonóm keretek létrehozására, hanem a közvetlen – és Budapest-központú – nemzetépítésre irányul a Székelyföld vonatkozásában is.

Felhasznált irodalom

- Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest, Jaffa, 2015.
- Ablonczy Balázs: Székely identitásépítés Magyarországon a két világháború között. In Orbán Zsolt (szerk.): *Székelyföld és a Nagy Háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából*. Csíkszereda, Csíkszereda Kiadóhivatal, 2018. 467–485.
- Abraham, Florin: Tratatul de la Trianon și mitologia politică revizionistă: abordări tradiționale și recente. In Vasile Pușcaș – Ionel N. Sava (szerk.): *Trianon, Trianon! Un secol de mitologie politică revizionistă*. Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2020.
- A jövőt illetően hinni kell az egy isteni örök igazságban. Interjú Kövér Lászlóval. *Magyar Nemzet*, 2020. június 3. 5.
- Anton, Mioara: Un proiect controversat: Regiunea Autonomă Maghiară – de la modelul stalinist la recurența naționalistă. *Revista Istorică*, (2012), 3–4. 377–379.

- A Székely Nemzeti Tanács budapesti ünnepi ülésének határozattervezetei. *Székely Nép*, 2010. november 19.
- A székelység a magyar nemzet része. *Magyar Tudományos Akadémia*, 2018. július 9. Online: https://mta.hu/mta_hirei/a-szekelyseg-a-magyar-nemzet-resze-108883
- Autere, David: *Máglyatűz. A háború peremén*. Budapest, Reakció, 2018.
- Bajtalan Hunor: Székelyföld a romániai régióépítés keresztútjében. *Magyar Kisebbség*, 21. (2016), 1. 7–37.
- Bakk Miklós: Az autonómia-tervek két szakasza Erdélyben 1991 után. *Magyar Kisebbség*, 9. (2004), 1–2. 39–50.
- Bakk Miklós: A „székely terrorizmus” és a román „deep state”. *Élet és Irodalom*, 2016. szeptember 2. 9.
- Bakk Miklós: Az autonómia-tervezetek és -viták kronológiája. *Mensura Transylvanica*, 2017. június 27. Online: www.mensura.ro/az-autonomia-tervezetek-es-vitak-kronologiaja/
- Bakó Bea: Öngyilkosság lenne bármelyik pártnak, ha nem ismernék el a székelyeket. *Azonnali*, 2017. augusztus 2. Online: https://azonnali.hu/cikk/20170802_ongyilkossag-lenne-barmelyik-partnak-ha-nem-ismernek-el-a-szekelyeket
- Balaton Petra: *A székely akció története. I. Források. I/1. Munkaprogram és kirendeltségi jelentések*. Budapest, Cartofil, 2004.
- Baltasiu, Radu – Gabriel Săpunaru – Ovidiana Bulumac: *Slăbirea comunității românești din Harghita-Covasna – raport de cercetare*. București, Etnologică, 2013.
- Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. Székelyudvarhely, Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Erdélyi Múzeum-Egyesület – Haáz Rezső Múzeum, 2016.
- Bárdi Nándor – Wéber Péter: Kisebbségben és többségben. Iuliu Maniu nézőpontjai. *Limes*, (1998), 4. (2. kötet.) 243–256.
- Bárdi Nándor: Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918–1920. *Aetas*, 8. (1993), 3. 76–120.
- Bárdi Nándor: A szupremácia és az önrendelkezés igénye. Javaslatok, tervek az erdélyi kérdés rendezésére (1918–1940). In Bárdi Nándor (szerk.): *Források és stratégiák. A II. Összehasonlító magyar kisebbségtörténeti szimpózium előadásai*. Csíkszereda, Pro Print, 1999. 29–113.
- Bárdi Nándor: Az erdélyi magyar (és regionális) érdekek megjelenítése az 1910-es években. *Az Erdélyi Szövetség programváltozatai. Magyar Kisebbség*, 8. (2003), 2–3. 93–105.
- Bárdi Nándor: *Otthon és baza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csíkszereda, Pro-Print, 2013.
- Bárdi Nándor: Románia magyarságpolitikája 1918–1989. In Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Magyarok Romániában 1990–2015. Tanulmányok az erdélyi magyarságról*. Budapest, L'Harmattan, 2017.
- Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése (1989–1990)*. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2014.
- Bárdi Nándor – Zahorán Csaba: Utopias in the Shadow of Catastrophe: The Idea of Székely Self-determination after the Collapse of Austria-Hungary. In Angela Ilić – Florian Kührer-Wielach – Irena Samide – Tanja Žigon (szerk.): *Blick ins Ungerwisse. Visionen und Utopien im Donau-Karpaten-Raum. 1917 und danach*. Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 2019.
- Beksics Gusztáv: *A nemzeti politika programja Erdélyben és Székelyföldön*. Budapest, Athenaeum, 1896.

- Benkő Elek – Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története*. I. kötet. *A kezdetektől 1562-ig*. Székelyudvarhely, Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Erdélyi Múzeum-Egyesület – Haáz Rezső Múzeum, 2016.
- Benkő Emőke: A székely nép hóhérai közöttünk vannak. In Borsos Géza – Patrubby Miklós (szerk.): *Nemzet-e, vagy nép-e a székelység? Netán kisebbség?* Magyarságtudományi Füzetek – Kisenciklopédia 26. Budapest, Magyarok Világszövetsége, 2015.
- Biró A. Zoltán – Bodó Julianna: A „hargitaiság”. Egy régió kultúraépítési gyakorlatáról. *Átmenetek*, (1991), 2. 77–89.
- Biró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940*. Csíkszereda, Pro-Print, 2002.
- B. Kovács András: Az első órától a visszaramánosításig. In B. Kovács András: *Szétszabdalt Székelyföld. Háromszéki helytörténeti írások*. Marosvásárhely, Mentor, 2006. 217–253.
- B. Kovács András: Ember vagy biológiai tartalék? A visszaramánosítás elmélete és gyakorlata Háromszéken – áltudomány és politika flörtje. In B. Kovács András: *Szétszabdalt Székelyföld. Háromszéki helytörténeti írások*. Marosvásárhely, Mentor, 2006.
- Bodó Barna: Jövőkép, autonómia – székely közigazgatás. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, (2018), 1. k. sz. 6–43.
- Bognár Zoltán: A romániai magyar autonómiatörekvések kronológiája 1989–2004. *Adatbank – Erdélyi Magyar Elektronikus Könyvtár*. É. n. Online: <http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?kod=490>
- Bognár Zoltán: Romániai magyar autonómiakonceptciók. Az 1989 és 2006 között kidolgozott törvénytervezetek. *Társadalom és Politika*, 4. (2008), 1–2. 85–117.
- Boia, Lucian: *Románia elrománosodása*. Kolozsvár, Koinónia, 2015.
- Borbély Zsolt Attila: *Az erdélyi magyar politikai érdekképviselet negyed évszázada*. Kolozsvár, Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, 2015.
- Borsos Géza: A Székely Nemzet időben és térben. *Székely Nemzeti Tanács*, 2008. augusztus 12. Online: www.sznt.org.hu/szekelyfold/tanulmanyok/1172-a-szekely-nemzet-idoben-es-terben
- Borsos Géza: „Székelyek kettős szorításban”. In Borsos Géza – Patrubby Miklós (szerk.): *Nemzet-e, vagy nép-e a székelység? Netán kisebbség?* Magyarságtudományi Füzetek – Kisenciklopédia 26. Budapest, Magyarok Világszövetsége, 2015.
- Bottoni, Stefano: Nemzeti tervek, regionális identitás, mindennapi kompromisszumok, Székelyföld Nagy-Romániában (1919–1940). In Lagzi Gábor (szerk.): *Közép-Európa a 21. század küszöbén: regionális identitás és civil társadalom*. Veszprém, Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar Társadalomtudományok és Nemzetközi Tanulmányok Intézet, 2014. 57–61.
- Bottoni, Stefano: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*. Csíkszereda, Pro-Print, 2008.
- Bottoni, Stefano: A sztálini „kis Magyarország” megalakítása, 1952. In Bárdi Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Csíkszereda, Pro-Print, 2005.
- Brubaker, Rogers: Csoportok nélküli etnicitás. *Beszélő*, (2001), 7–8. 66.
- Brubaker, Rogers: A nemzet mint intézményesült forma, gyakorlati kategória, esetleges esemény. In Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)*. Budapest, Rejtjel, 2004. 387–395.
- Cobianu-Băcanu, Maria: *S.O.S. românii din Covasna și Harghita*. Târgu-Mureș, Petru Maior, 1998.
- Cristescu, Florin: Gărzile militare românești din Transilvania și Marea Unire. *Historia Special*, (2018), 25. 44–46.

- Csergő Zsuzsanna – James M. Goldgeier: Nacionalista stratégiák és európai integráció. *Regio*, (2018), 2. 5–56. Online: <https://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/208>
- Csutak István: *Új? Régi? Jó?* Marosvásárhely, RMDSZ, 2007.
- Diaconescu, Marius: A „teljes nemzeti szabadság” az 1918. december elsejei gyulafehérvéri határozatban. *Történelmi Szemle*, 61. (2019), 4. 745–762.
- Diaconescu, Marius: Mit și manipulare prin manualul de istorie a secuilor. *Historia*, (2013), 134. 19–23.
- D. Nagy István: Örtüzekkel az önrendelkezésért. *Háromszék*, 2019. október 28. Online: www.3szek.ro/load/cikk/127629/szekely-keresztény-mivoltunkat-megelni-ortuzekkel-az-onrendelkezesert
- Domokos Géza: *Esély. Visszaemlékezés 1989–1992*. I–III. kötet. Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 1996–1998.
- Egry Gábor: Regionalizmus, erdélyiség, szupremácia. Az Erdélyi Szövetség és Erdély jövője, 1913–1918. *Századok*, (2013), 1. 3–31.
- Egry Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában (1918–1944)*. Budapest, Napvilág, 2015.
- Egry Gábor: A móccok útján Székelyföldre? Elmaradottság, fejlesztéspolitika és regionalizmus a 20. század első felében. In Orbán Zsolt (szerk.): *Székelyföld és a Nagy Háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából*. Csíkszereda, Csíkszereda Kiadóhivatal, 2018.
- Egyed Ákos: *Erdély 1848–1849*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 2010.
- Falusi Norbert: *Két nemzet határán. Erdélyi magyar nemzetépítők az európai nagy változásban (1900–1925)*. Kolozsvár, Kriterion, 2020.
- Fati, Sabina: Poate recupera România de la Ungaria pârgihiile de putere pierdute? *Dw*, 2021. április 29. Online: www.dw.com/ro/poate-recupera-rom%C3%A2nia-de-la-ungaria-p%C3%A2rgihiile-de-putere-pierdute/a-57369659
- Ficeri, Ondrej: *Potrianonské Košice. Premeny etnických identít obyvatel'ov Košic v medzivojnovom Československu*. Bratislava, Veda, 2019.
- Fodor János: Impériumváltás Marosvásárhelyen, 1918–1922. *Múltunk*, 61. (2016), 2. 158.
- Főcze János: Paál Árpád és a román hadsereg. Az 1918–1919-es székelyudvarhelyi impériumváltás. *Korunk*, 29. (2018), 12. 31–41.
- Gagy József: Magyar Autonóm Tartomány: egy centralizációs kísérlet. Hatalom, értelmiség, társadalom. In Bárdi Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Csíkszereda, Pro-Print, 2005.
- Galántai József: *Trianon és a kisebbségvédelem. A kisebbségvédelem nemzetközi jogrendjének kialakítása 1919–1920*. Budapest, Maecenas, 1989.
- Gidó Attila: *Oktatási intézményrendszer és diákpopoláció Erdélyben 1918–1948 között*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2013.
- Gyáni Gábor: A nemzeti versus transznacionális történetírás: égető dilemmák. In Gyáni Gábor: *Nemzeti vagy transznacionális történelem*. Budapest, Kalligram, 2018. 99–136.
- Hajdu Tibor – Tilkovszky Loránt (szerk.): *Magyarország története. 1918–1919, 1919–1945*. Budapest, Akadémiai, 1978.
- Hatos Pál: *Az elélt köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Budapest, Jaffa, 2018.
- Hermann Gusztáv Mihály: A székelység-tudat változásai. In *A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból, 2001. október 10–12*. Csíkszereda, Székelyföld 2000 Munkacsoport, 2002. 343–352. Online: https://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1972.pdf

- Hermann Gusztáv Mihály: Védőbeszéd „tévelygő történészekért”. *Transindex*, 2013. március 20. Online: <https://welemeny.transindex.ro/?cikk=19881>
- Hermann Gusztáv Mihály (főszerk.): *A székelység története. Tankönyv és kézikönyv diákoknak és felnőtteknek*. Székelyudvarhely, Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont, 2015.
- Hermann Gusztáv Mihály – Orbán Zsolt: *Csillagösvény és göröngyös út. Mítosz és történelem a székelység tudatában*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018.
- Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931–1940)*. Csíkszereda, Pro-Print, 2007.
- Hunyadi Attila: Romániai magyar gazdaságpolitika 1918–1940. *Magyar Kisebbség*, (2000), 2. Online: www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&clapid=15&cikk=m000230.html
- Iancu, Gheorghe: Erdély, a Bánság és a magyarországi román területek Kormányzótanácsa. In Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *Impériumváltás Erdélyben (1918–1920)*. Kolozsvár, Korunk Komp-Press – Iskola Alapítvány, 2020. 123–144.
- Ianoş, Ioan – Gabriel Pascariu: Începuturile politicii regionale în România. *Urbanismul*, (2012), 11. 74–79.
- Izsák Balázs: A székelység a magyar nemzet része. *Székely Nemzeti Tanács*, 2018. július 21. Online: www.sznt.org.hu/dokumentumok/kozlemenyek/945-a-szekelyseg-a-magyar-nemzet-resze
- Jakab Attila: *Székelyföld. Mítosz és valóság*. Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, 2005. 31–34.
- Jászi Oszkár: A romániai magyar kisebbség jövő lehetőségeiről. *Bécsi Magyar Ujság*, 1920. december 19. 1.
- Kántor Zoltán – Majtényi Balázs: Autonómia-modellek Erdélyben – Jövőkép és stratégia. *Magyar Kisebbség*, 9. (2004), 1–2. 6–10.
- Kertész Melinda: Nem elég frusztrált a romániai magyarság az autonómiához? *Transindex*, 2013. szeptember 20. Online: <https://itthon.transindex.ro/?cikk=21289>
- Keszy-Harmath Sándor (szerk.): *Volt egyszer egy autonómia. Egy erdélyi monográfia 1959-ből*. Budapest, Szabad Tér Kft., 2009.
- Kiss Tamás: Marginalizáció, etnikai párhuzamosság és aszimmetrikus akkomodáció. Az erdélyi magyar közösséget érintő társadalmi és politikai folyamatok. *Magyar Kisebbség*, 20. (2015), 1–2. 30–64.
- K. Lengyel Zsolt: Az elnapolt alternatíva. Paál Árpád és az erdélyi magyar autonómia 1919–1920. In K. Lengyel Zsolt: *A kompromisszum keresése. Tanulmányok a 20. századi transzszilvanizmus korai történetéhez*. Csíkszereda, Pro-Print, 2007. 97–107.
- K. Lengyel Zsolt: „Keleti Svájc” és Erdély 1918–1919. A nagyromán állameszme magyar alternatíváinak történetéhez. In K. Lengyel Zsolt: *A kompromisszum keresése. Tanulmányok a 20. századi transzszilvanizmus korai történetéhez*. Csíkszereda, Pro-Print, 2007. 73–96.
- K. Lengyel Zsolt: A Tanácsköztársaság és Erdély. Vázlat a bolsevizmus és a transzszilvanizmus viszonyáról. In Ligeti Dávid – Vörös Boldizsár (szerk.): *...minden édenek neve vad poklokat bűvöl...* *A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Budapest, Országház, 2020.
- Kolumbán Gábor: A Székelyföld fejlődési esélyei a román területfejlesztési politika keretei közt. *Magyar Kisebbség*, 8. (2003), 2–3. 5–35.
- Kőrössi P. József: *A magyar kártya. Beszélgetés Markó Bélával*. Budapest, Kossuth, 2013.
- Lăcătuşu, Ioan – Vasile Lechinţan – Violeta Pătrunjel: *România din Covasna şi Harghita. Istorie. Biserică. Şcoală. Cultură*. Miercurea-Ciuc, Grai Românesc, 2003.

- Lăcătușu, Ioan: *Tendințe de enclavizare a unui spațiu românesc – Harghita și Covasna*. București, România Pur și Simplu, 2004.
- László Márton – Novák Csaba Zoltán: *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16–21*. Csíkszereda, Pro-Print, 2012.
- L. Balogh Béni: *Erdélyből jelentik. A Károlyi-kormány nemzetiségi minisztériumának válogatott iratai 1918. november 3. – 1919. január 29*. Kolozsvár–Budapest, Iskola Alapítvány, 2020.
- Linz, Juan J.: Nemzetépítés és államépítés. In Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)*. Budapest, Rejtjel, 2004. 277–297.
- Livezeanu, Irina: *Cultură și naționalism în România Mare 1918–1930*. București, Humanitas, 1998.
- Magyar Nándor László – Magyar-Vincze Enikő – Birtók József: *Ünnepélyes keretek közt végre kimondani. Adalékok az agyagfalvi botrány és hátterének feltárásához*. Kézirat. A Jakabffy Elemér Alapítvány kéziratkatalógusa, Kolozsvár, 1991. Leltári szám: K802.
- Majtényi Balázs: *A nemzetállam új ruhája. A többkultúrájú politikai közösség magyarországi intézményszerűsége*. Budapest, Kisebbségkutató Intézet, 2007. Online: <https://kisebbssegkutato.tk.hu/uploads/files/olvasoszoba/multikulturalizmus/Majt%20nemzet%20allam.pdf>
- Makkai László – Mócsy András (szerk.): *Erdély története I. A kezdetektől 1606-ig*. Budapest, Akadémiai, 1986.
- Memorandum adoptat de participanții la Adunarea Forumului Civic al Românilor din județele Covasna, Harghita și Mureș, Toplița, 20 martie 2010. In Ioan Sabău-Pop – Ioan Lăcătușu (szerk.): *Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș în slujba dăinuirii neamului românesc în Transilvania: FCRCHM 2005–2015*. Sfântu-Gheorghe, Eurocarpatia, 2015.
- Mikó Imre: A székely közületi kulturális önkormányzat. *Magyar Kisebbség*, (1934), 13. 365–378.
- Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. Budapest, Studium, 1941.
- Miskolczy Ambrus: *Románok a történelmi Magyarországon*. Budapest, Lucidus, 2005.
- Modernizációs kerekasztal, 1. rész. *Transindex*, 2008. január 24. Online: <https://itthon.transindex.ro/?cikk=6646>
- Modernizációs kerekasztal, 2. rész. *Transindex*, 2008. január 25. Online: <https://itthon.transindex.ro/?cikk=6656>
- Nagy Károly: Néhány megjegyzés az önrendelkezési jogról. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (1993), 1–4. 299–322.
- Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T, Erdélyi Tudományos Intézet, 1944.
- Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor (szerk.): *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Kolozsvár–Csíkszereda, Erdélyi Múzeumi Egyesület – Pro-Print, 2004.
- Neuberger, Benyamin: Nemzeti önrendelkezés: egy fogalom dilemmái. In Kántor Zoltán – Majtényi Balázs (szerk.): *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. Budapest, Rejtjel, 2005.
- Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965–1974*. Csíkszereda, Pro-Print, 2011.
- Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Holtvágányon. A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája II. 1974–1989*. Csíkszereda, Pro-Print, 2017.
- Novák Csaba Zoltán – Tóth-Bartos András – Kelemen Kálmán Róbert: *Újjászületés, Háromszékből Kovászna. Kovászna megye megszervezése és intézményesülése 1968–1972*. Csíkszereda, Pro-Print, 2013.

- Oláh Sándor: A Magyar Autonóm Tartomány a Román Népköztársaságban. Vázlatos statisztikai be-tájtólás, különös tekintettel a gazdaságra. In Bárdi Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Csíkszereda, Pro-Print, 2005.
- Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása. Előszó*. (é. n.) Online: <https://mek.oszk.hu/04800/04804/html/3.html>
- Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, Kossuth, 2020.
- Paál Árpád: Emlékirat a semleges, független székely államról. (Közreadja Bárdi Nándor.) *Magyar Kisebbség*, 8. (2003), 2–3. 120–133.
- Paál Árpád: *A kisebbségi lét tanulói Erdélyben*. I. kötet. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2008.
- Patakfalvi-Czirják Ágnes: Nacionalista szubkultúra és közösségépítés – a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom Erdélyben. *Replika*, (2017), 5. 165–189.
- Patakfalvi-Czirják Ágnes: Ünnepek keretében újra és újra kimondani. A Székely Szabadság Napjának elemzése. In Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *Ünnep és felejtés. Emlékezet, identitás, politika*. Budapest, Pesti Kalligram, 2018. 216–247.
- Patakfalvi-Czirják Ágnes: *A székely zászló a politikától a hétköznapiakig*. Budapest, Napvilág, 2021.
- Petrescu, Ana Maria: România. Evoluția istorică a organizării administrative. Delimitări teritoriale actuale. *Urbanismul – serie nouă*, (2012), 11. 56–61.
- Platon, Gheorghe (szerk.): *Istoria românilor. Vol. VII, Tom II. De la independență la Marea Unire (1878–1918)*. București, Enciclopedică, 2003.
- Popa-Lisseanu, Gheorghe: *Originea secuilor și secuizarea românilor*. București, România Pur și Simplu, 2003.
- Preda, Dumitru: Factor diplomatic și factor militar în înfăptuirea și recunoașterea internațională a Unirii românilor. De la Alba Iulia, 1 decembrie 1918, la Trianon, 4 iunie 1920. In Vasile Pușcaș – Ionel N. Sava (szerk.): *Trianon, Trianon! Un secol de mitologie politică revizionistă*. Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2020.
- Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris, 2010.
- Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*. Budapest, Helikon, 2018.
- Romsics Ignác: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században*. Budapest, Helikon, 2020.
- Rostás Szabolcs: Székelyföld autonómiát követel. *Magyar Nemzet*, 2013. október 28.
- Rostás Szabolcs – Kiss Előd-Gergely: Össztűz az RMDSZ autonómia-tervezetere. *Krónika Online*, 2014. szeptember 21. Online: <https://kronikaonline.ro/belfold/ossztuz-az-autonomiatervezetre>
- Russu, Ion I.: *România și secuii*. București, Științifică, 1990.
- Sebess Dénes: *Emlékirat az erdélyrészi telepítésről*. Marosvásárhely, (k. n.), 1905.
- Senatul României: *Moțiune privind incapacitatea Guvernului de a asigura exercitarea autorității Statului pe întreg teritoriul țării*. Online: www.senat.ro/pagini/control%20parlamentar/motiuni/Harghita-Covasna.pdf
- Sipos Zoltán – Szabó Tünde: Mit szúrtunk el az elmúlt 30 évben? Salat Leventét kérdeztük (1.). *Átlátszó Erdély*, 2020. február 24. Online: <https://atlatszo.ro/velunk-elo-tortenelem/mit-szurtunk-el-az-elmult-30-evben-salat-levente-interju-1/>
- Szarka László: Iratok az 1918. novemberi aradi magyar–román tárgyalások történetéhez. *Regio*, 5. (1994), 3. Online: <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00019/pdf/09.pdf>
- Szarka László: Kisebbségpolitikai alternatívák Kelet-Közép-Európában 1918–1938 között. In Szarka László (szerk.): *Párhuzamos nemzetépítés, konfliktusos együttélés. Birodalmak és nemzetállamok a közép-európai régióban (1848–1938)*. Budapest, Országház, 2017. 282–283.

- Székely Nemzeti Tanács: *Székelyföld autonómia statútuma*. Sepsiszentgyörgy, (k. n.), 2009.
- Szócs Levente: Titkolja a bíróság, miért ítélte el Bekét és Szócsót a „székely terrorperben”. *Átlátszó Erdély*, 2019. május 25. Online: <https://atlatszo.ro/radikalisok/alkotmanyos-rend-elleni-cselekmények/titkolja-a-birosag-miert-itelte-el-beket-es-szocsot-a-szekely-terrorperben/>
- Tánczos Vilmos: Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön. *Magyar Kisebbség*, 4. (1998), 2. 339–362.
- Tápálagá, Dan: Jocul lui Orbán Viktor în Transilvania. *G4 Media*, 2019. október 7. Online: www.g4media.ro/jocul-lui-viktor-orban-in-transilvania.html
- Tóth Norbert: A népek önrendelkezési joga. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. 2018. Online: <https://ijoten.hu/uploads/a-nepek-onrendelkezesi-joga.pdf>
- Tóth Szilárd: A „kultúrzóna” – szükség vagy politikai cél? Gondolatok a két világháború közötti román tanügyi törvények kapcsán. *Acta Siculica*, (2009). 525–532. Online: www.sznrm.ro/acta2009/525_532_toth_szilard.pdf
- Varga Attila: Autonómia – mint politikai beszédtema, mint társadalmi igény, mint közjogi állapot. *Magyar Kisebbség*, 9. (2004), 1–2. 211–225.
- Vörös, László: *Analytická historiografia versus národné dejiny. „Národ“ ako sociálna reprezentácia*. Pisa, Pisa University Press, 2010.
- Zahorán Csaba: Egy kis Magyarország Nagy-Romániában. Alternatívák a Székelyföldre a két világháború közötti magyar tervezetekben. *Magyar Kisebbség*, 14. (2009), 1–2. 133–149.
- Zahorán Csaba: Rendszerváltás a Székelyföldön. A romániai rendszerváltás etnikai vetülete. In Krausz Tamás – Mitrovits Miklós – Zahorán Csaba (szerk.): *Rendszerváltás és történelem. Tanulmányok a kelet-európai átalakulásról*. Budapest, L'Harmattan, 2010. 141–173.
- Zahorán Csaba: „A Székelyföld nem létezik!” A székelyföldi autonómia az 1989 utáni román politikai diskurzusban. In Lagzi Gábor (szerk.): *Közép-Európa a 21. század küszöbén: regionális identitás és civil társadalom*. Veszprém, Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar Társadalomtudományok és Nemzetközi Tanulmányok Intézet, 2014. 65–96.
- Zahorán Csaba: Reciklált történelem. A múlt instrumentalizálása a jelenlegi magyar és román nemzetépítésben. *Aetas*, 34. (2019), 1. 18–37.
- Zahra, Tara: Képzelt nemközösségek: a nemzeti közömbösség mint elemzési kategória. *Regio*, (2017), 2. 5–42. Online: <http://real-j.mtak.hu/15233/2/169-280-4-PB.pdf>

Hírlapok

- A budapesti Székely Nemzeti Tanács kiáltványa. *Budapesti Hirlap*, 1918. november 27.
- A gyulafehérvári román nemzetgyűlés. *Pesti Hirlap*, 1918. december 3.
- A hazai románok kiáltványa a világ népeihez. *Budapesti Hirlap*, 1918. november 21.
- A kormány kiáltványa a néphez. *Népszava*, 1918. december 5.
- A magyar kormány tiltakozik a csehek támadása ellen. *Népszava*, 1918. november 12.
- A román nemzetgyűlés kimondta a Romániához való csatlakozást. *Pesti Hirlap*, 1918. december 3.
- A székely kongresszus. *Budapesti Hirlap*, 1902. augusztus 28.
- A székely nemzetgyűlés helyesli a kormány politikáját. *Világ*, 1918. november 30.
- A székelyek tiltakozása. *Pesti Hirlap*, 1918. december 3.
- Az elárasztott ország. *Világ*, 1918. november 30.
- Az erdélyi magyarság az önrendelkezési jog alapjára helyezkedett. *Pesti Hirlap*, 1918. december 18.
- Hetvenezer magyar tüntetése Kolozsváron. *Budapesti Hirlap*, 1918. december 24.

Jászi Oszkár: A romániai magyar kisebbség jövő lehetőségeiről. *Bécsi Magyar Ujság*, 1920. december 19.
„Szent földünket nem fogjuk a részeges Ferdinánd kezére juttatni”. *Pesti Hirlap*, 1918. december 3.
Székely küldöttség Jászi miniszternél. *Budapesti Hirlap*, 1918. november 21.
Székely Nemzeti Tanács. *Budapesti Hirlap*, 1918. november 10.

“The Creation of a Neutral Szekler State Is a World Imperative.” The Concept of the Szekler Republic and the Question of Szekler Self-Determination from 1918 until the Present

The study presents the attempt to create an independent state in the Szekler region of Transylvania in the period of the dissolution of Austria–Hungary. Although it did not succeed in the end – there was not even a proclamation of independence – and Szeklerland, together with the Eastern counties of the Hungarian Kingdom became part of Greater Romania, the intent of regional self-determination remained an important component of the local people’s consciousness. In the introduction, the author overviews the roots of regional identity, from the colonisation of the region in the Middle Ages until the end of WW1. Then, he describes the chaotic events when – after the military defeat of the Dual Monarchy – the Hungarian and Romanian national movements were trying to achieve their goals, usually at each other’s expense. This led to a race of concepts about Transylvania’s future. One of these was Árpád Paál’s, a local Hungarian official, plan on the independent Szekler Republic. In this context, the author analyses Paál’s memorandum in which he outlined the idea and functioning of Szekler self-determination. We shall see that this concept was a desperate endeavour to avoid assimilation into the Romanian nation state, in which the author tried to use both the Wilsonian idea of national self-determination and local traditions as ideological tools. In spite of Paál and his colleague’s failure, their idea gradually developed into the core of local (Szekler–Hungarian) movement for autonomy. Moreover, it was the source of many other regional concepts of Hungarian autonomy from the interwar period through the peculiar form of autonomy during the communist dictatorship all the way to the present. The author presents the latter in the final part of the study.

Vákát oldal

III. Szlovjások, cipszerek, huculok, bolsevikok.

Megvalósult és elképzelt
kisállamok Északkelet-Magyarországon

Eperjesi utcarészlet (1912)

Forrás: Fortepan / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége